

חידושים וביאורים

בהל' בית הבחירה להרמב"ם

בין המצרים

פתח דבר

בעזהש"ת.

בקשר עם ימי בין המצרים יהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, הננו מוציאים לאור "ילקוט חידושים וביאורים בהלכות בית הבחירה", והוא לקט מחידושי של מרן הגאון האלקי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע בהלכות בית הבחירה להרמב"ם.

הרבה התייגע אותו צדיק לברר וללבן סוגיות אלו, ומרגלא בפומי אשר לימודם בימים אלו – בהם חרב הבית – הוא סגולה והכנה לגאולה. ויתירה מזו: לימוד הלכות בנין הבית הרי הם כבנין ברוחניות. וכמאמר המדרש (תנחומא צו, יד): "אמר יחזקאל לפני הקב"ה: רבש"ע עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית וכתוב אותו לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חוקותיו, וכי יכולין הן לעשות? הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני הולך ואומר להם. א"ל הקב"ה ליחזקאל ובשביל שבני נתוניו בגולה יהא בנין ביתי בטל?! – והיינו שע"י לימוד הלכות בנין הבית ה"ז פועל שאין "בנין ביתי בטל" (ראה ב"פתיחה" לקובצנו, הביאור בזה באריכות). וע"ד "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה" ו"נשלמה פרים שפתינו".

כבר נודעה בשערים, ספר "הלכות בית הבחירה להרמב"ם עם חידושים וביאורים" בו לוקטו חידושי וביאוריו של רבינו בהלכות אלו. בילקוט זה הובאו כמה סימנים מתוך ספר הנ"ל, ועובדו ונערכו מחדש ע"י חבר מערכת. ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

ובימים אלו המסוגלים לגאולה, כמבואר בסה"ק, נישא כפינו אל שמים ונתחנן "בנה ביתך כבתחילה וכונן מקדשך על מכוננו" ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" אכ"ר.

ימי בין המצרים תשע"ב

מכון 'אור החסידות'

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:
[ע"פ סדר הא"ב]

הרב שמואל אבצן, הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב יוסף גליצנשטיין, הרב צבי הירש זלמנוב,
הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב ישראל ארי' ליב רבינוביץ', הרב מנחם מענדל רייצס

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States ארץ הקודש
1469 President st. ת.ד. 2033
Brooklyn, NY 11213 כפר חב"ד 60840
oh@chasidus.net טלפון: 03-738-3734
718-534-8673 הפצה: 03-960-4832

נדפס באדיבות

The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

תוכן העניינים

ה פתיחה - ביאור בגדר לימוד תורת הבית בזמן הזה
יקדים שיטת הרמב"ם דמצות בנין הבית היא מצוה לדורות ומצד גדרה הי' לה לחול אף בזה"ז
אלא דאריא הוא דרביע עלן / יוכיח ע"פ המדרש דהא דהלומד בתורת הבית נחשב כאילו
בנאו היינו ממש שמקיים בזה מצוה / יביא דוגמא להך מילתא דאשכחן קיום מצוה בזה"ז
באופן אחר מקיום מצוה זו עצמה בזמן הבית – מדיני תשובה וגירות
(ע"פ כמה סימנים ב"הלכות בית הבחירה להרמב"ם עם חידושים וביאורים" וה'פתיחה' לספר זה)

פנינים

א סימן א - בדין מקום המזבח
יפלפל בלשונו הרמב"ם גבי מקום המזבח המכוון, ויסיק ב' גדרים במזבח – בתור עיקר
הבית, ובדין מזבח בפ"ע שאינו תלוי בבית / יבאר עומק החילוק בין קדושת מקום המקדש
לקדושת מקום המזבח
(שם סימן ז)

ב סימן ב - מקום הארון וגניזתו
יביא ביאור היעב"ץ במה שהאריך הרמב"ם בגניזת הארון להכריע דנגזז במקומו, ויקשה
דעדיין לא נתבארו הרבה ייתורים בל' ההלכה; יחדש דארון הוא מצורת הבית עצמו ולא
מכליו; עפ"ז מיישב שפיר כללות ההלכה דבזה מבואר איך היתה צורת הבית שלימה אף בבית
שני שלא חזר בו הארון
(שם סימנים י-יא)

ג סימן ג - גדר מורא מקדש לשיטת הרמב"ם
יביא דברי הרמב"ם דחיוב מורא המקדש הוא מן המקום, וליכא למימר דנתכווין לשלול
המשתחוה לאלקות או לחדש דין מורא בזה"ז / יקשה בכמה שינויים ששינה מן הש"ס
ובמה שסידר הלכותיו בדרך פליאה / יסיק דבזה חידש לנו הרמב"ם בגדר מורא שהוא חיוב
שבמעשה ולא דבר המסור ללב
(שם סימן יט)

ד סימן ד - בגדר חיוב שמירת המקדש
יבאר סברות חדשות במה שנזכר דין זה במס' מדות דמיירי בצורת הבית, ובתמיד דמיירי
בעבודת התמיד דוקא / יחקור אם השמירה היא דין בבית או בעבודה / יתרץ קושיות רבות
שיש בדברי הרמב"ם בזה
(שם סימן כ)

חידושים וביאורים

נהל' בית הבחירה להרמב"ם

ביאור בגדר לימוד תורת הבית בזמן הזה

יקדים שיטת הרמב"ם דמצות בנין הבית היא מצוה לדורות ומצד גדרה הי' לה לחול אף בזה"ז אלא דאריא הוא דרביע עלן / יוכיח ע"פ המדרש דהא דהלומד בתורת הבית נחשב כאילו בנאו היינו ממש שמקיים בזה מצוה / יביא דוגמא להך מילתא דאשכחן קיום מצוה בזה"ז באופן אחר מקיום מצוה זו עצמה בזמן הבית – מדיני תשובה וגירות

ה' גו' (ראה יב, יא), ולא ניחא לי' למילף לה מקרא דועשו לי מקדש לפי דהך קרא במשכן שבמדבר איירי (ועייג"כ בקנאת סופרים למ"ע כ), והרמב"ם ס"ל דהציווי ועשו לי מקדש כלל הוא לכל מקום², וכולל כל הבנינים, בין המשכן שבמדבר בין שילה ונוב וגבעון בין בית עולמים, ודייקא נמי דועשו לי מקדש כתיב ולא ועשו לי משכן,

(2) וכן הביאו לענין מצוה זו בסהמ"צ מ"ע כ. וראה שם שרש יב. ועייג"כ בחינוך מצוה צה.

ובאמת כבר העירו בזה שכדברי הרמב"ם כבר מפורש בתנחומא תצא יא (תנחומא באבער שם). פיסקתא דר"כ (באבער) פ"ג (עה"פ והי' בהניח גו'). ועד"ז בסדר עולם רבה ספ"ו.

א

יביא פלוגתת הרמב"ם והסמ"ג מנין ילפינן מצות בנין הבית, והנפקותא מזה אי הוי מצוה נוהגת בכל דור

ברמב"ם* ריש הל' בית הבחירה: מצות עשה לבנות בית לה' כו' שנאמר ועשו לי מקדש (תרומה כה, ח). ובכסף משנה הביא דעת הסמ"ג (מ"ע קסג) דיליף למצוה זו¹ מקרא דוהי' המקום אשר יבחר

(* כמה פרטים מהבא לקמן נערכו ע"פ ספר 'פניני מנחם' ח"ג - חידושים על הרמב"ם הל' בית הבחירה.

(1) אבל בבית משה על הסמ"ג שם כ' דגם לדעת הסמ"ג למדין מקרא דועשו לי מקדש.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

בעשיית המשכן במדבר דוקא שהוא בחוץ לארץ, ואי נימא דכאן נאמר גוף המצוה לדורות על כרחך צריך לומר שקיום מצוה זו אינו תלוי בארץ דוקא.⁴

ומהאי טעמא המשיך הרמב"ם תיכף לאחר שהביא הכתוב דועשו לי מקדש – "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה", ר"ל דבבנין המשכן הי' קיום המצוה דבנין ביהמ"ק כתיקונה ממש ובכל גדר מצוה זו (שצ"ל לאחר מינוי מלך ומלחמת עמלק, וכבר השמיענו הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"ו הי"א⁵) דמשה דין מלך הי' לו⁶, וכבר נתקיים

4 ראה עד"ז ספרי דבי רב לספרי ראה (פיסקא יד) דועשו לי מקדש הוא ציווי לאותה שעה ולדורות דמאותה שעה חייבים לעשות מקום מקודש כו'. ובאוה"ח תרומה עה"כ. קרית ספר שם. ואולי זוהי גוף כוונת הכס"מ הנ"ל בפנים שכתב "משמע דהאי קרא כלל הוא לכל מקום הן למשכן שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון בין לבית עולמים". וראה הר המורי' הל' ביהב"ח שם סק"ב*.

משא"כ דעת הסמ"ג, אף שגם הוא הביא הכתוב "ועשו לי מקדש" ברמזי מ"ע (קסג), הרי: (א) ממשך שם "ונא" והי' המקום אשר יבחר גו". וגם בהכתוב "ועשו לי מקדש" כתב "וגו' וכן תעשו" (ראה פרש"י עה"פ), משא"כ ברמב"ם. (ב) מלשונו שם בפנים "זמן מצוה זו של בנין ביהב"ח לא הגיעה עד ימי דוד כו". משמע שלפנ"ז לא הי' מצוה (וראה כס"מ שם). אף שיש לתרץ שכונתו זמן מצות בנין בית הבחירה דוקא, שהרי קאי בהמשך להחתלה שג' מצות נצטוו. אבל מ"מ מזה שבמצות בנין הבית חשיב רק זה (ש"ג' מצות נצטוו) ולא כברמב"ם, משמע דלא ס"ל כהרמב"ם.

5 וכן"ה בפרש"י (ור"ח) שבועות טו, רע"א.

6 ולהעיר שזה שצריכים מלך כו' לקדש העזרה נלמד ממש"ש למשה "ככל אשר אני מראה אותך כו'" דמשה רבינו מלך הי' כבגמרא ורמב"ם שם.

ואילו הכתוב והי' המקום גו' סיפור בעלמא הוא שיביאו קרבנות להתם. ע"ש.

ובלח"מ ריש הל' מלכים כתב שגם לדעת הרמב"ם ועשו לי מקדש קאי על משכן שבמדבר, ורק רצה לומר דכי היכא דבמדבר היא מצוה ודאי דבביהב"ח היא מצוה. אבל דבריו צ"ע, שהרי מנה המצוה מפסוק דילן במנין המצות, והרי אינו מונה במנין המצות רק מה שנוהג לדורות. וגם מפשטות לשונו בהל' ביהב"ח לאח"ז "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה שנאמר כי לא באתם כו'", מוכח דלדעת הרמב"ם הפסוק ועשו לי מקדש שהביא בתחילה, הוא לכל הזמנים וכולל כל הבנינים, כמ"ש הכס"מ. וראה מש"כ בקרית ספר כאן.

ולכאורה יש כאן פלוגתא בין הרמב"ם לסמ"ג בגדר חובת בנין המקדש אי הוי על דרך מצות התלויות בארץ שחיובם לא התחיל מיד, דלדעת הסמ"ג שהמצוה היא מקרא דוהי' המקום אשר יבחר ה' גו' שקאי על ירושלים הרי חובה זו לבנות מקדש לא חלה אלא לאחר הכניסה לארץ, וכלשון הברייתא (ספרי ראה יב, י. סנהדרין דף כ, ב. הובא בכס"מ שם. וכן במדרשים שבהערה 2) "ג' מצות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ"³, ואף גם זאת רק לאחר שהשיגו מנוחה מאויביהם (כדאיתא בסנהדרין שם), וכמפורש גם בלשון הסמ"ג ד"זמן מצוה זו של בנין בית הבחירה לא הגיע עד ימי דוד". ברם בהך קרא דועשו לי מקדש לא נאמר שום תנאי אימתי חייבים במצוה זו, ואדרבה הקיום הראשון הי'

3 ולהרמב"ם לא הובא הכתוב דוהי' המקום גו' בספרי ובש"ס אלא לראי' הדכרת זרעו של עמלק קודמת לבנין בית הבחירה, ולא לגופא דמצוה.

(* להעיר מחזקוני ראה יב, ה.

הקב"ה לישראל אע"פ שביהמ"ק עתיד ליחרב והקרבנות בטלין לא תשכחו עצמכם לסדר הקרבנות, אלא הזהרו לקרות בהן לשנות בהן ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאילו בקרבנות אתם עוסקים. ואם רצונך לידע, בא וראה, כשהקב"ה מראה ליחזקאל את צורת הבית מה הוא אומר, הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדרו את תכנית (יחזקאל מג, י), אמר יחזקאל לפני הקב"ה רבש"ע עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית וכתוב אותו לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חוקותיו (שם), וכי יכולין הן לעשות, הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני הולך ואומר להם, א"ל הקב"ה ליחזקאל ובשביל שבני נתונין בגולה יהא בנין ביתי בטל [בתמי'], א"ל הקב"ה גדול קרייתה בתורה כבנינה לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה ובשכר קרייתה שיתעסקו לקרות בה אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית? עכ"ל.

ולכאורה דברי המדרש הללו אין להם פירוש, דמה זה שאמר הקב"ה ליחזקאל "וכי בשביל שבני נתונים בגולה יהא בנין ביתי בטל", והלא זהו כל ענין החורבן שנחרב בית מקדשנו

9) ובפסיקתא דר"כ (פ' 1) פסיקתא רבתי (פט"ז) ויק"ר (פ"ז, ג) יל"ש (יחזקאל שם): "אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בו כאילו אתם בונים אותו". וביל"ש שם לפני' (ממדרש ילמדנו) ע"פ (שם, י) אתה בן אדם הלשון הוא (קרוב ללשון התנחומא): "א"ל לאו אע"פ שאינם עושים אותו עכשיו יהו קורים בצורת הבית ואני מעלה עליהם כאילו בבנינו הם עוסקים".

וראה לקמן בפנים בסעיף ג ובהערות.

(* ביל"ש "בר". וראה לקו"ש חיי"ח ע' 419 הערה 72.

אז' "ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו גו" (בשלח יז, ג).

ואע"פ שלאחרי שנבנה המקדש בירושלים שוב נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה', כמ"ש הרמב"ם להלן בהלכה ג', הרי אין הפירוש שאחר שנבנה המקדש בירושלים בא לכאן גדר מצוה חדש, כי איסור זה נלמד מקרא אחר (עיי' רמב"ם שם) ולא מותנה בגוף החיוב דועשו לי מקדש.

ועפ"ז יוצא לנו נפקותא גם לזמן הזה, דלדעת הסמ"ג דקיום מצוה זו מותנה במצב של מנוחה מאויביהם וכו' א"כ עדיין לא הגיע זמנה של מצוה זו בחוץ לארץ ובזמן הגלות, משא"כ לדעת הרמב"ם הרי מצד גדר מצוה זו לכשעצמה – גם בזמן הזה ובחוץ לארץ חל הציווי דועשו לי מקדש שהוא ציווי לכל הדורות, ומצד גדר המצוה לכשעצמה צריכה היא להתקיים ויש חיוב לקיימה עתה, אך להיתנו בגלות אריא הוא דרביעא עלן ואנו פטורים ממנה מחמת אונס.

ב

ביא דברי המדרש לענין עסק בתורת הבית, דמהקושיא והתירוץ משמע דהוי קיום מצות הבנין

ובזה יתבאר לנו היטב דברי המדרש (תנחומא פ' צו יד) וז"ל: וכן אמר ר' שמואל בר אבא אמר

7) אף שלא הי' הכרת עמלק, הרי גם לפני מקדש ראשון לא נמחה זרעו של עמלק – ראה שמואל א כז. ל, יז. וראה ב"ב כא, סע"א ואילך. ובחדא"ג מהרש"א סנהדרין כ, כ. ספרי דבי רב שם. וראה צפע"נ סנהדרין שם עד"ז לענין מלך "אך חטאו בזה ועד ימות המשיח לא הוה".

8) ראה באוה"ח תרומה הנ"ל: "היא מ"ע כוללת כל הזמנים... אפילו בגליות כו".

ג

**יפלפל בגדר העוסק בתורת קרבנות
והנמצא מזה להלכתא, ויביא דוגמא לגדר
לימוד בתורת הבית מדין תשובה וגר בזה"ז
בלא קרבן**

הנה, לענין קרבנות איתא בגמ' (סוף מנחות, ועיין גם תענית כז, ב. מגילה לא, ב. מדרשים דברי ש"ס"ב ובהערה 9) דכל העוסק בתורת חטאת ואשם¹² מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב קרבן, ומהאי טעמא תיקנו לומר פרשת קרבנות בכל יום כמו שנפסק בשו"ע או"ח סי' א'.

(בו). ובסוגיא דסוף מנחות (דלהלן ס"ג): אלו ת"ח העוסקין בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם. וראה עוד בשיחת ש"פ ראה תש"מ.

12 בשו"ע רבינו הזקן או"ח מהד"ת סוס"א, מהד"ק שם סי"א, הל' ת"ת פ"ב סי"א – נקט "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה כו"*. ועד"ז הוא בבעל הטורים ר"פ צו עה"פ זאת תורת העולה. ובבחי (ס"פ ויקהל. צו ז, לו) "כל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה, בפרשת כו".

ובפסיקתא (בהמשך לקרבן תמיד) וביק"ר שם: "הואיל ואתם מתעסקין בהם כאילו** אתם מקריבים אותם" (וי"ג "קרבנות"). ובתנחומא שם "ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים". וביק"ר ותנחומא הנ"ל הוא על הכתוב (ובהמשך ל)זאת תורת העולה.

(* במהד"ת שם "כמו שאמרו חכמים ע"פ (צו ז, לו), זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וגו'" (וכי"ה בבחי צו שם). ובמנחות שם לפנינו היא עה"פ (צו ו, יח. ז, א) "זאת תורת החטאת" "זאת תורת האשם" (ועד"ז בהל' ת"ת שם פ"א ס"ד). ועל הפסוק "זאת התורה לעולה וגו'" דריש ריש לקיש שם לפני"ז "כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם". ראה חזא"ג מהרש"א שם. וראה לקמן בפנים ההערה מבעל הטורים ומדרשים כו'.

(**) בויק"ר שם: מעלה אני עליכם כאילו.

וגלינו מארצנו וא"כ ודאי דזה שבני נתונים בגולה היא סיבה מספקת שיהא בנין ביתי בטל.

אולם לפי משנת"ל מיושב כמין חומר, כי החיוב דבנין מקדש הוא בכל מקום ובכל זמן ולא נתבטל מחמת הגלות, אלא שלפועל אי אפשר לקיים ציווי זה כל זמן שאנחנו בגולה, וזהו שאמר הקב"ה שמעיקר הדין אין בנין ביתי צריך להתבטל בשביל שבני נתונים בגולה, ולכן ציווה ליחזקאל להודיע לבני צורת הבית כי על ידי שבני עוסקים בתורת הבית הרי זה נחשב כאילו הם עוסקים בבנין הבית.

דהנה, לפום ריהטא היינו יכולים לסבור דהעסק בתורת הבית והבנין גופא תרי מילי ניהו, כי בחיוב בנין צריך להיות בית גשמי שמקריבין בו קרבנות ממש (ולא סגי בתפילות שכנגד קרבנות תיקנום (ברכות כו, ב. טוש"ע (ודרבינו הזקן) או"ח סי' צה (ס"ד)), ואילו העסק בדיבור בצורת הבית אינו אלא ע"ד שאמרו לעסוק בתורת קרבנות ומעלה הכתוב כאילו הקריבם, כדלהלן.

אבל באמת בנידון דהכא מוכח מן המדרש דעי"ז מתקיים הא ד"אין בנין ביתי בטל", והיינו¹⁰ דה"כאילו" הוא לא רק על העוסקים בבנין הבית, פירוש, על מעשה ה"גברא" דנחשב כאילו האדם עוסק בבנין הבית, כ"א ה"כאילו" הוא גם על החפצא של (בנין) הבית¹¹. וכמשי"ת.

10 ראה להלן הערה 15 ובשוה"ג הב' ע"ז לענין שינוי הלשונות בהקרבנות הקרבנות.

11 וכמודגש בלשון הפסיקתא, ויק"ר ויל"ש* שם "הואיל ואתם מתעסקים בו כאילו אתם בונים אותו

(* ו"ל שזהו החידוש דשמואל לגבי המאמר לפ"ז ביל"ש שם.

מילי, עד שאמרו להלכתא באמירת פרשת הקרבנות ד"לא יאמר אלא ביום לפי שאין מקריבין קרבן בלילה" (ש"ע רבינו הזקן מהד"ק ס"א ס"ג. ועד"ז במהד"ת סוס"א¹⁶. ומקורו בשו"ע

שבמנחות, פסיקתא וויק"ר שם, שבוז אומרים "כאילו הקריב" כאילו אתם מקריבים אותם***, פעור"ל ומצות ההקרבה. וראה שו"ע רבינו הזקן הל' ת"ת שם שמצד כל העוסק כו'; נכון הדבר. . . ללמוד הל' כות כל הקרבנות בשלימות כו' כמבואר היטב בחיבור הרמב"ם כו'. וראה פיה"מ להרמב"ם סוף מנחות: ראוי לאדם להתעסק בדברי הקרבנות ולשאת ולתת בהן (בתרגום קאפח: ולהתבונן בהם). באר שבע בהקדמה בסופה. וראה בחיי צו שם.

בב"י ס' א' הביא ב' המאמרי רז"ל (דתענית מגילה ודמס' מנחות) ביחד. ואולי – כי שם מדובר רק באמירת פרשת הקרבנות. ובטור או"ח ר"ס מח' כדאי במדרש כו' כ"ז שעוסקין בהן מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני. ובב"י שם ציין לתענית ומגילה שם. וראה לקו"ש ח"ה ע' 438 ובהערה שם.

וראה עוד בארוכה – בלקו"ש חל"ב שיחה לערב פסח ס"ג (נדפס גם כהוספה בקובץ "ביאורי הגדה" שיצא לאור על ידינו לחג הפסח שנה זו).

16 ולהעיר דמשנה מלשון הטור שם "טוב יותר לאומרים ביום". ושם ר"ס מח: כאילו הקריבו קרבן

ולהעיר מלקו"ת ר"פ פינחס: וכן בקרבנות מחשבה זו תפלה עבודה שלב שכנגד הקרבנות, ודבור הוא ת"ת דקרבנות כל העוסק בתורת עולה כו', ועבודת הקרבנות עצמן כו' מעשה.

אבל הלשונות ופרטי התנאים בשו"ע שם שהתפלה היא במקום קרבן ולכן צריך שתהי' דוגמת הקרבן בכוונה ומעומד וקביעות מקום ובלי חציצה וכו' – הם לכאורה כמו הפרטים לגבי עסק בתורת הקרבנות (המבוארים בפנים ובהערה 17), ויתר על כן, ומזה משמע, שגם החפצא דתפלה היא בגדר הקרבת קרבן ממש. ואכ"מ.

– וראה בכל זה בלקו"ש חל"ב שנסמך בפנים ההערה בסופה.

** (בתנחומא שם: לא תשכחו עצמכם לסדר הקרבנות אלא הזהירו לקרות בהן לשנות בהן ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים.

ומשטחיות הלשון נראה דהמדרש דנן והך מימרא חד מילתא נינהו (ובפרט שבתנחומא שם גופא הובאו שניהם בהשוואה זל"ז, ע"ש). ובאמת אף התם גבי קרבנות אינו סתם "כאילו הקריב" רק לענין שכר שיקבל בלבד היינו שנחשב לו כאילו הקריב רק לענין שיקבל שכר כמו המקריב, אי נמי לענין התוצאה שע"י הקרבן שמכפר על חטאו (דנימא שהלימוד וההקרבה תוצאה אחת להן)¹³, אלא הוי (עכ"פ לכמה דיעות) בגדר הקרבת¹⁴ קרבן¹⁵ לכמה

13 להעיר מהלשון בתענית ומגילה שם: בזמן שקוראים לפני כו' אני מוחל להם על כל עונותיהם.

14 ראה מת"כ לויק"ר שם ד"ה כאילו אתם מקריבים: דריש היא העולה הכי, זאת תורת העולה כשאתם עוסקים בתורת העולה היא הקרבת העולה בעצמו (וראה יפ"ת שם). וראה בחיי ויקהל שם "כאילו הקריב הקרבן עצמו כו' כאילו עשה המעשה והקריב קרבן על המזבח" [ולהעיר דבפסיקתא דר"כ ופס"ר שם הרי"ז בא לתרץ "ולמה הוא אומרה ושונה (פרשת התמיד) כו' לפי שהיו ישראל אומרים לשעבר היינו מקריבים קרבנות ומתעסקים בהם ועכשיו שאין אנו מקריבים מהו להתעסק בהם א"ל הקב"ה כו'"].

וראה חדא"ג מהרש"א מנחות שם. לבוש או"ח ס"א ס"ו. פרישה שם סקט"ז (מפרש"י). ושם בסו"ס נבהחילוק דמשנת איזהו מקומן ופרשת התמיד: פרשת התמיד שבקריאתו הוה כאילו הביא הקרבן ממש. וראה תו"ח שמות תקפג, א בסופו. וראה הערה הבאה ובהערה 17.

15 ואולי זהו החילוק בין "קוראין לפני" שבתענית ומגילה שם*, שאז "מעלה אני עליהן כאילו הקריבום לפני", שמדגיש הפעולה לגבי הקב"ה והתוצאה מזה "ואני מוחל להם כו'", "ל"עוסק" "מתעסקים בהם"

* ועד"ז הענין דתפלות במקום קרבן, אבל ראה טושו"ע ודבינו הזקן (הני"ל ס"ב): ולכן צריך ליהדר וכו'.

יש לומר דכל תנאים אלו שבהם צריכה התפלה להיות דומה להקרבת קרבנות הם רק משום שהפעולה והתוצאה דתפלה דומה לקרבנות, או דמעשה התפלה היא במקום מעשה הקרבנות, משא"כ בתורה הוא משום שלימוד תורת הקרבנות הוא בגדר הקרבת קרבן ממש.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

יש קיום מצות עשה דהבאת קרבן (שהרי מעיקרא אינה נוהגת אלא בזמן הבית). משא"כ גבי העסק בתורת הבית, שלדעת הרמב"ם מצות בנין המקדש היא גם בזמן הזה וגם בחור'ל כנ"ל, שוב ניתן לומר שבזמן הזה העסק בצורת הבית היא הדרך המצוי' בידינו לקיים עתה הך מ"ע, ולימוד זה הוא חלק מגדר מצות¹⁸ בנין בית המקדש¹⁹. ונמצא שבימינו חל עלינו חיוב ומצוה²⁰ להתעסק "בקרייתת" של תורת הבית.

ואין בזה סתירה ממה דפשיטא שבזמן הבית אין המצוה מתקיימת ע"י לימוד גרידא, וע"ד דין תשובה להלכתא, דאף שכפרה שלימה במי שחטא בשוגג אינה אלא ע"י וידוי דברים עם הקרבן (עיי' רמב"ם ריש הל' תשובה²¹), הנה בזמן

שם ס"ו. וט"ז שם סק"ז), וכן לעוד כמה הלכות ודינים בלימוד תורת הקרבנות דצ"ל דומיא דמקריב קרבן¹⁷.

וע"פ משנ"ת נמצא דלימוד צורת הבית הוי ג"כ כמו החיוב דעסק בתורת קרבנות, ואף יתר עליו דהרי קרבנות אין נוהגין אלא בזמן הבית (כדחזינו בס' החינוך פ' ויקרא במצוות הקרבנות שכתב בכל א' דאינה נוהגת אלא בזמן הבית, ע"ש) ורק שהקב"ה מחשיב מעשה העסק בתורת קרבן כמו מעשה ההקרבה עצמו, אבל סוף סוף אין לומר (לכאורה) שבמעשה לימוד תורת קרבן

תמיד במועדו. וראה הלשון בסדר קרבן פסח (סידור האריז"ל. של"ה קמב, א. סידור אדמו"ר הזקן) לפניו ולאחריו (וראה בארוכה לקו"ש חל"ב שם). אבל ראה אוה"ת במדבר (שבועות) ע' קנט ואילך.

17) ראה שו"ע רבינו הזקן מהד"ק שם (סי"א ואילך, ושי"ג): ולפי שכל קרבן . . . טעון נסכים לפיכך כו' (סי"א); יאמר תחילה פ' חטאת ואח"כ פ' עולה מפני שחטאת כו' (סי"ב); צריך לומר פ' הקרבנות מעומד . . . דוגמת הקרבנות שהיתה מעומד* (סי"ד); אבל לא יאמר כך אחר פ' חטאת כו' והרי זה כמקריב חולין בעזרה כו' (סט"ו). ועוד**). וראה שם ר"ס מח. ובארוכה של"ה ר"א, ב ואילך. ושם (רב, סע"א): וגם מאחר שכל העוסק בפ' הקרבנות לשם הקרבת הקרבן הוא במקום הקרבת הקרבן צריך שיהי' דומי' להקרבה בכל חוקותי' וככל משפטי'.

ובתנחומא שם בהמשך הענין (ועד"ז בפסיקתא וויק"ד בקיצור לשון) למה הם מתחילים התינוקות של בית רבן ללמוד בספר ויקרא כו' ומפני שהם טהורים כו' שיהו מתחילין תחלה בסדר הקרבנות יבואו טהורים ויתעסקו במעשה טהורים לפיכך אני מעלה עליהם כאילו הם עומדים ומקריבים לפני הקרבנות. וראה עץ יוסף שם: מפני שהעסק כו' הוא כאילו הקריבם שפיר שייך להתינוקות כו' שאסור להקריב בטומאה. ועד"ז בפ' מהרז"ו בויק"ד.

18) להעיר מהל' ת"ת לרבינו הזקן פ"א ס"ד (מכתבי האריז"ל) "שכל נפש מישראל כו' תקיים כל התרי"ג מצות . . . ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן על דרך שאמרו חכמים כו' שכל העוסק בתורת חטאת כאילו כו'". וראה לקו"ת ר"פ פינחס. ובבאר שבע שם: שכבר קדמונים אחזו שער שהלימוד והעסק במצות הבלתי נוהגות בזמן הזה יותר הכרחי כו' כי אחר שלשלמותינו צריכים אנו לעיון ומעשה בכל חלקי תורתנו הקדושה ובזה החלק הבלתי נוהג אי אפשר בו המעשה והעיון והלימוד בו יספיק לנו לעיון ומעשה יחד.

19) להעיר מפי"ה להרמב"ם מנחות שם, שלאחרי שמביא "כל העוסק בתורה כאילו הקריב כו' ואמרו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהן הכתוב כאילו נבנה ביהמ"ק כו' וע"כ ראוי לאדם להתעסק כו'" – מסיים "ולא יאמר הרי הן דברים שאין צורך להן המזמן הזה כמו שאומרים רוב בני אדם".

וראה בפ' הון ועשיר ריש מס' מדות.

20) להעיר מבחיי ויקהל שם: מצוה גדולה היא. ובשו"ע רבינו הזקן אר"ח סתרכ"א סט"ז: ומצוה ללמוד ביה"כ משניות יומא כדי שתעלה האמירה במקום הקרבה.

21) וראה בית אלקים להמבי"ט שער התשובה פרק ב'.

(* במהד"ת שם: אבל אצ"ל מעומד. אבל שם מפורש

הטעם: מאחר שהוא איננו כהן העובד כו'.

** (וראה אלי' רבה סק"י וי"ג).

חידושים וביאורים

יא

כריתות שם) ועל ידם לחוד כבר נעשית הגירות בשלימות, והא ד"כשיבנה ביהמ"ק יביא קרבן" (רמב"ם שם ע"פ כריתות שם) אינו מחסר בגמר ושלימות הגירות בזמן הזה²⁵ (וכבר נתבאר גדר דין זה בגירות באריכות בלקו"ש חכ"ו משפטים ג, ודון מינה).

ד

עפ"י יתרון שפיר תמיהת התוויו"ט אמאי שנו דיני בית שני דלא הוי לגמרי כצורת הבית שעתידין לבנות

ויש לבאר ענין הקיום שע"י לימוד זה, דלפי פשוטו היינו מפרשים מעלה זו שאמרו על לימוד צורת הבית שזהו משום שכדי לבנות המקדש בפועל צריכים לידע תחילה צורת הבית ומוצאו ומובאו כו', כדי לידע היאך לבנות אותו, והוי כמו הכשר למצוה. אבל באמת בהאי לחודא לא היינו מוצאים לפרש דברי המדרש שצריך ללמוד צורת הבית אחר שנחרב.

דהנה כתב הרמב"ם בפיה"מ בהקדמה בנוגע למס' מדות: "אין בו ענין אחר אלא סיפור שהוא זוכר מדת המקדש (של בית שני) וצורתו ובנינו וכל ענינו, והתועלת שיש בענין ההוא כי כשיבנה ב"ב יש לשמור ולעשות התבנית ההוא והתבניות והצורות והערך מפני שהוא ברוח הקודש"²⁶ כמו שאמר (דה"א כת, יט) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל".

25 בנוגע לזמן הבית – ראה רמב"ם הל' מחוסרי כפרה פ"א ה"ב. צפע"נ הל' איסו"ב שם ה"ד. וראה ריטב"א יבמות מו, ב סד"ה דיומא. נמוק"י שם ד"ה תנו רבנן בשם ר"י. רע"ב כריתות שם. ובכ"מ.

26 בהוצאת קאפח: והתועלת בכך שכשיבנה לשמור בו אותה צורה ואתו היחס כי אותו היחס מאת ה' כמו שאמר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל.

הזה שא"א לקרבן מתכפר שפיר ע"י תשובה ווידוי דברים בלבד²², ובוה מקיים בשלימות חיוב תשובה שעליו²³. וכידוע הנפק"מ לדינא אי חשיב שעשה תשובה או לאו בענין פסולי עדות (עיין בטושו"ע חו"מ סו"ס לד. ובאגרת התשובה פ"א)²⁴.

ומילתא דדמיה יותר להכא הוא מדין גירות בזמן הזה, דאף שגירות צריכה מילה וטבילה והרצאת קרבן (רמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ג ה"ד. מכריתות ט, א), מיהו "בזמן הזה שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה" (רמב"ם שם ה"ה ע"פ

22 באנציקלופדיה תלמודית ערך חטאת (ע' תקג) כותב בפשיטות שאף בזמן הזה כאו"א צריך לכתוב חיובי חטאת שלו (וש"פ) – ולא ראינו זה כלל (ולא ראינו הוי ראי' בדבר הרגיל – שד"ח כללים מע' ל כלל עז. וש"פ) וגם אבותינו לא ספרו לנו. – והמקורים שצויינו שם יל"פ בדוחק עכ"פ. ואכ"מ ומבואר במק"א. וראה הערה שלאח"ז.

23 וצ"ע בר' ישמעאל ש"כתב על פנקסו כו' לכשיבנה ביהמ"ק אביא חטאת שמינה" (שבת יב, ב) והרי אין מביאין חטאת נדבה. – ובכל אופן צ"ע דלא אישתימיט שום תנא וכו' לכתוב כן. ולגודל התמי' אולי י"ל ובפשטות: ר' ישמעאל ה' בזמן ר"י בן חנניא שאז ניתנה הרשות לבנות ביהמ"ק (ב"ר ספס"ד) ובזמן ההוא קודם שבטלו הרשיון – קרה לרי"ש שהטה וכתב על פנקסו. וראה בכל הנ"ל בארוכה בשיחת ו' תשרי תשמ"א.

24 וראה קידושין מט, ב (שו"ע אה"ע סי' לח סקל"א). אבל אינו דומה פי' לשון בנ"א (דהמקדש) ללשון תורה (אם נקרא "רשע" הנוכח בכתוב לענין פסול עדות (משפטים כג, א), "אל תשת גו' רשע להיות עד חמס").

וצ"ע בהמקדש את האשה ע"מ שהוא צדיק ולא ידעו שכבר חרב ביהמ"ק. וכן – בזמן ביהמ"ק אולי גם אז אין קרבן מעכב לקידושין כמו ש"אין אומרים כשמעון בן עזאי" (קידושין שם).

וראה חלקת מחוקק שם סקמ"ד. ב"ש שם סקנ"ה. בית אלקים שם. תשובת חת"ס "קובץ תשובות" (ירושלים תשל"ג) תשובה כא. שיחת ו' תשרי הנ"ל.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

לידע היאך נקיים בנינו, משא"כ לדברינו אתי שפיר, דחידש הקב"ה ליחזקאל שלימוד בצורת הבית אינו רק הכשר מצוה לידע אלא בזה גופא הרי הם עוסקים בפועל בבנינו (אף שאי אפשר להם לבנות את הבנין הגשמי בזמן הגלות) ובמילא הרי זה קיום מ'ע דועשו לי מקדש. היינו שנתחדש כאן דהמצוה תמידית היא לעסוק בבנין המקדש גופא, ותוכן המצוה אינו רק בעצם הלימוד והידיעה בתורת הבית, אלא אף לעשות כל התלוי בישראל שיהי' הכל מוכן ושיוכלו לבנות תיכף²⁹ כפי התלוי בלימודם, ובמעשה זה גופא ה"ה בונים עתה ואין בנין ביתי בטל, כנ"ל. ומה שלעתיד יתגלו עוד דברים אינו מחסר בקיום הבנין עתה ע"י הלימוד, אלא הוא עוד עילוי שיתוסף לעתיד.

ומכל הלין נמצא, דשאני לימוד צורת הבית מלימוד שאר הלכות התורה שאינן נוהגות בזמן הזה, דבשאר ענינים הלימוד הוא מצד חובת ידיעת התורה (ועיין היטב בהל' תלמוד תורה לאדמו"ר הזקן פ"ב סי"א), משא"כ בלימוד צורת הבית יש בו משום קיום מצוה דועשו לי מקדש, שהוא חובת גברא לבנות ולסעד בבנין המקדש, וכמ"ש הרמב"ם להלן בהל' בית הבחירה (פ"א ה"א ג) "הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן כו' אנשים ונשים".

וכתב התויו"ט בפתיחה למס' מדות, דאע"פ שבנין ביהמ"ק דלעתיד אינו דומה לבנין בית שני, וכמ"ש הרמב"ם עצמו בהל' בית הבחירה (פ"א ה"ד) ש"בנין העתיד להבנות אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר, ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבנין שלמה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל, וא"כ לכאורה לא תהי' תועלת בדיעת מדות בית שני – מ"מ יש תועלת מזה בנוגע לפרטים שבהם שוה הבית דלעתיד לבית השני והראשון. והן אמת שבבית דלעתיד יהיו שינויים לגבי בית שני, כי "יגלה הקב"ה עינינו . . . ולהבין הסתום בדברי יחזקאל ונבנהו, אבל מ"מ צריך לסיפור בנין השני שכן רוב ועיקרי הבנין מיוסדים בתבנית ה' אשר השכיל לדוד ולא ימוט". וזהו שנתכוון גם הרמב"ם במה שהביא ראי' מן הכתוב שאמר דוד לשלמה "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל"²⁷.

אבל באמת אין הדברים מתיישבים לגמרי, דמאחר שהבנין דלעתיד ישתנה בכמה דברים ונזקק לכך שיגלה הקב"ה עינינו להבין הסתום בדברי יחזקאל – א"כ מהו ההכרח הגדול להיות "זוכר מדת המקדש וצורתו ובנינו וכל עניניו" שבמסכת מדות²⁸.

אבל קושיא זו אינה אלא אם נאמר שכל הלימוד בתורת הבית הוי כמו הכשר מצוה

(29) ראה פירוש רש"י יחזקאל שם, יא: וישמרו ילמדו עניני המדות מפיו שידעו לעשותם לעת קץ. וראה בפירוש צורת הבית ליחזקאל שם בתחילתו: צוה השם ב"ה אל הנביא שיגיד לישראל שימדדו כל תוכן חשבון הבנין ושישמרו הצורות בלבבם שמא היום יבא משיח ואין כאן בונה פונה לבנין ביהמ"ק.

(27) וראה שו"ת חת"ס יו"ד סרל"ו. או"ח סר"ח. וראה גם בארוכה אוה"ח תרומה כה, ט.

(28) בתויו"ט שם מסיים "ואילו לא הי' זה הספור נכתב בספר לא מצאנו דינו ורגלינו באותו הבנין העתיד שיבנה במהרה בימינו". וצ"ע.

מצוות עשיית הארון

בהל' בית הבחירה כותב הרמב"ם באריכות דיני עשיית כלי המקדש, המנורה, המזבח, השלחן וכיו"ב. והשמיט דיני וצורת עשיית הארון. וכמו"כ בספר המצוות מנה עשיית שאר הכלים במנין המצוות (כחלק ממ"ע דבנין ביהמ"ק), אך אינו מזכיר כלל עשיית הארון.

ושק"ט בזה בארוכה נו"כ הרמב"ם (ועיין מנ"ח מ"ע צה. פי' הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג בסופו פרשה נב. ועוד).

וי"ל בזה באופן מחודש, לדעת הרמב"ם חלוק דין עשיית הארון מעשיית שאר הכלים. דשאר כלי המקדש נעשו לשם העבודה בהם, כהדלקת הנרות במנורה וכיו"ב, ומפני שהעבודה בהם היא מצוה לדורות שפיר נמנו כמ"ע, ונכתבו דיניהם בהל' בית הבחירה.

אך הארון אין בו עבודה כלל, כ"א דע"י שנמצא בבית המקדש ה"ז פועל שתהי' שם השראת השכינה. והציווי על עשייתו הוא רק כדי לפעול השראת השכינה. וכמ"ש בסוף פרשת עשיית הארון (כה, כב) דעשייתו הוי כדי שיהי' "ונועדתי לך שם".

והנה, מצינו חילוק בין בית עולמים והמשכן (המשכן במדבר, משכן שילה וכיו"ב). דבזמן שלא הי' שם הארון הי' למשכן דין "במה גדולה" בלבד (תוספתא זבחים ספ"ג). וראה גם מאירי מגילה ט, ב). משא"כ בבית עולמים הנה גם לאחרי שניטל משם הארון, נשארה שכינה במקום ההוא וקדושתו קדושת עולם (כמ"ש הרמב"ם בספ"ו מהל' בית הבחירה).

ומעתה י"ל, דלאחר שנבנה בית עולמים ונקבעה שם הקדושה לעולם, ממילא אין

השראת השכינה תלוי' בארון, ואין מצוה בעשיית הארון. כי כל עיקר עשייתו הוי רק לפעול השראת השכינה כנ"ל. ולכן לא הביא הרמב"ם דיני עשיית הארון בהל' בית הבחירה, ולא מנאה במנין המצוות מכיון שאין בעשייתה מצוה לדורות. וא"ש.

(יעיין בארוכה לקו"ש ח"ד עמ' 1346 ואילך)

גדר "בית דירה" בהיכל

איתא בספרי (דברים כב, ה) עה"פ (שם) "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך", ד"בית לרבות היכל".

וברמב"ם הל' בית הבחירה (פ"ד ה"ג) מפרט גובה המעקה ופרטיו.

ולכאו' צ"ע, הרי כתב הרמב"ם (הל' רוצה ושמירת נפש רפ"א. וכו"ה בשו"ע חו"מ ר"ס תכו) דחייב מעקה הוא רק ב"בית דירה", ובבתים שאינן לדירה "אינו זקוק לו", ולכאו' ההיכל אינו "בית דירה" ואמאי נתחייב במעקה?

וי"ל בזה, דהנה מצינו דעיקר ענין הדירה הוא האכילה במקום ההוא. וכמו במצות סוכה דגדרה "תשבו כעין תדורו" (סוכה כה, ב) דעיקר מצות הישיבה בסוכה היא האכילה בסוכה (עיין שו"ע אדה"ז אר"ח סי' תרלט ס"ב. וראה טור שם. נו"כ השו"ע בסוף הסימן).

והנה אי' בזבחים (סג, א) "מנין שאם הקיפו עכו"ם את כל העזרה שהכהנים נכנסין לשם ואוכלין שם קדשי קדשים ת"ל בקודש הקדשים תאכלנו" (וכן פסק הרמב"ם בהל' מעה"ק פ"י ה"ג). ונמצא דיש זמנים שמצות אכילת קדשים היא דוקא בהיכל.

ועפ"ז גם ההיכל בגדר "בית דירה" הוא, ומחוייב במעקה.

(ע"פ לקו"ש חכ"ד עמ' 141 ואילך)

חידושים וביאורים

בהל' בית הבחירה להרמב"ם

סימן א

בדין מקום המזבח

יפלפל בלשונות הרמב"ם גבי מקום המזבח המכוון, ויסיק ב' גדרים במזבח – בתור עיקר הבית, ובדין מזבח בפ"ע שאינו תלוי בבית / יבאר עומק החילוק בין קדושת מקום המקדש לקדושת מקום המזבח

שיוקבע מקום מסוים בהר המורי' לבנין הבית, אבל בנוגע למזבח נאמר דין מיוחד, שבהר המורי' גופא "מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם"¹.

ובטעם דין חדש זה האריך הרמב"ם בהמשך דבריו, וז"ל בהלכה זו: "ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר (וירא כב, ב) ולך לך אל ארץ המורי', ונאמר בדברי הימים (דה"ב ג, א) ויחל

(1) אך לאחרי שנקבע מקום מכוון (בהר המורי') למזבח לכאורה הוקבע בדרך ממילא מקומו של כל הבית לפי שיעור מדות הבית לגבי מקום המזבח. אבל במק"א נת' שאינו מוכרח כי י"ל דמדות אלו אינן לעיכובא ועשויות להשתנות מבית לבית (ע"ד מ"ש הרמב"ם לעיל פ"א ה"ד. וראה לקמן פ"ב הי"ז בנוגע המזבח עצמו, שמדותיו אינן מעכבין. וראה הערה 16). ואכ"מ.

א

יקשה אמאי האריך הרמב"ם בדברי הימים של מקום המזבח

כתב הרמב"ם רפ"ב מהל' בית הבחירה: המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם שנאמר (דה"א כב, א) זה מזבח לעולה לישראל. ע"כ. פירוש כוונתו, דהנה כבר השמיענו הרמב"ם לעיל (פ"א ה"ג) כללות דין מקום המקדש, "ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי', שבה נאמר ויאמר דוד זה הוא בית ה' אלקים וזה מזבח לעולה לישראל ואומר זאת מנוחתי עדי עד", ועתה בא הרמב"ם לומר שיש דין מיוחד במזבח מלבד דין מקום המקדש שצ"ל במקום מסויים ומכוון בדיוק, דגבי מקום המקדש לא מצינו

ב

**יקדים הקושיא במש"כ הרמב"ם כאן
 "ובמקדש נעקד יצחק" אף דמיירי הכא
 במזבח**

והנראה בזה בהקדים דקדוק גדול, אמאי נקט בהלכה א' "ובמקדש נעקד יצחק אבינו", והלא אנן במקום המכוון של המזבח עסקינן. ובאמת יש גורסין גם בהלכה א' "במקום המזבח" (לא "ובמקדש") כמצויין בכמה דפוסים על הגליון.

והיעב"ץ כאן ב"חידושים וביאורים" כתב לתרץ ש"המגי' . . לא הבין כלל לשון הר"מ ז"ל שלשונו מדוקדק מאד, שתחלה ביאר שהכתוב מוכיח שבמקדש היתה העקידה,³ ואח"כ הוסיף לבאר שדבר זה מסורת הוא שבמקום המזבח בנה אברהם מזבח ועקד כו' אמנם הוא דבר מקובל בלי הכרח מהכתובים" (כי מהכתוב מוכח רק שהעקידה היתה במקום המקדש בכלל (בהר המורי)). עכ"ד. רוצה לומר, שהמקור שמביא הרמב"ם לענין זה (ש"המזבח מקומו מכוון ביותר" להיותו מקום העקידה) הוא, מן הכלל אל הפרט: בתחילה (בה"א) מביא רא' (מהכתובים) שבמקום המקדש היתה עקידת יצחק, ואח"כ מוסיף להוכיח שמקום המזבח (במקדש גופא) הוא מקומה של עקידת יצחק (ע"פ ה"מסורת ביד הכל").

אמנם תירוצו עדיין אין בו מזור כי לפ"ז תגדל יותר קושייתנו בדבר החלוקה לב' ההלכות, שהרי נמצא שהכל רא' אחת ארוכה, ואיך זה עצר הרמב"ם באמצע בנין הראי'

שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי' אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוסים". ושוב הוסיף בהלכה שלאח"ז: "ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא". ע"כ.

והקושיא מנצנצת, שאין דרכו של הרמב"ם להביא (בכ"מ) טעמי ההלכות, ומה טעם ראה הרמב"ם להעתיק בהלכותיו כל אריכות זו בטעם קידוש המקום וכל המזבחות שבנו בו שלכאורה אינם אלא דברי אגדה. ולגוף הדין הי' לו להסתפק בקרא "זה מזבח לעולה לישראל" דחזינן דין מפורש שיש מקום מכוון ומסויים למזבח. והרי גם לעיל בפ"א שם גבי דין מקום המקדש בהר המורי' – לא הביא הא דבמקדש נעקד יצחק אבינו והסתפק בראי' מן המקרא לדין מקומו בהר המורי' ממה דכתיב "זה הוא בית ה' גו". וביותר תמוה, דעכ"פ אחרי כתבו "ובמקדש נעקד יצחק אבינו" מה חסר עוד שהוזקק להאריך בדבריו בהלכה ב', ועוד זאת שחילק את דבריו לשתי הלכות נפרדות (וכידוע שגם חלוקת ההלכות ברמב"ם היא בדיוק בתכלית ונעשתה ע"י הרמב"ם עצמו (הקדמת הרמב"ם לס' היד בסופו. וכ"כ בהקדמתו לסהמ"צ), וכמה הלכתא גברותא ילפינן מינה (עיין בהל' ת"ת לרבינו הזקן פ"א ק"א סק"א ובכ"מ)).

(3) ולהעיר שלכאורה יש מקום להגי' (ולהוסיף תיבת "ובמקום"), "ובמקום המקדש", שהרי בזמן העקידה לא הי' "מקדש" עדיין.

(2) ברמב"ם דפוס רומי ר"מ (וקושטא רס"ט) ישנם כמה שינויים בהלכה זו. ואולי הלשון שם משובש (בט"ס). ואכ"מ.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

לישראל"⁵, אבל זה ש"הוא המקום שבנה בו נח כו' והוא המזבח שהקריב עליו קין כו' ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא – מאי שיאטי' לענין "זה מזבח לעולה לישראל"⁶. ועיין מש"כ בשו"ת חת"ס (י"ד סרל"ה): מ"ש הדר"ג שכבר נתקדש המקום ע"י אדה"ר ונח לא נמצא כן אלא שבנו מזבח והקריבו שם אבל שקדשו המקום לא שמענו רק באאע"ה שאמר⁷ אשר יאמר לדורות הבאים בהר ה' יראה כו'. ע"כ.

[ובאמת, לכאורה הי' אפ"ל, שבזה בא הרמב"ם לתרץ הקושיא⁸ איך הותר לבנות שם המקדש והמזבח – והרי איתא במשנה (ע"ז מה,

לחלק הדבר לב' הלכות⁴. וגם עדיין לא נתבאר בזה כלל אריכות דברי הרמב"ם כאן בהלכה הראשונה, כי באם כל הלכה זו רק הקדמה היא וממנה רצה להגיע אל ההוכחה שבהלכה הבאה לענין המקום המדוייק של המזבח (שהוא מסורת ביד הכל ואינו מפורש בכתוב), שוב לא הי' לו אלא לכתוב (בקיצור) רק ע"ד המקום בדיוק, ש"מסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח כו' הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק", ומה ראה להקדים באורך כל זה שבמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר כו' ונאמר בדברי הימים כו' (ולא הי' לו להזכיר זה אלא לעיל בפרק א' גבי דין מקום המקדש).

ובכלל, גם אם נקבל הנ"ל שאריכות הרמב"ם בסיפור דברי הימים היא לצורך ראי' שיש מקום מכוון בקדושתו, עדיין צע"ק כוונת הרמב"ם בהמשך דבריו בה"ב: "והוא המקום שבנה בו נח כו' והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל ובו הקריב אדם הראשון כו'" – מאי בדיוק נוגע זה לקדושת המקדש והמזבח שבו. דבשלמא ההודעה שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח הוא המקום שבנה אברהם כו' מובנת, כי המקום שבו נעקד יצחק אבינו ראוי ורצוי שבו תשרה שכנינה ובו יקריבו בני' (בניו של יצחק) קרבנות ("מזבח לעולה

(5) וכמפורש בקרא (וירא כב, יד) "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה", וכתרגום אונקלוס עה"פ שאברהם התפלל "הכא יהון פלחן דריא", וברש"י (עה"פ) ה' יבחר . . את המקום הזה להשרות בו שכנינתו ולהקריב כאן קרבנות". וראה תרגום ירושלמי ומדרשי רז"ל (ב"ר פנ"ו, י. ועוד) עה"פ.

(6) ואם רצה רק להדגיש שייכות המקום למזבח ע"י ריבוי המזבחות שנבנו במקום זה – הי' צריך להביא גם שיעקב אבינו בנה מזבח במקום זה (בהר המורי), כמרז"ל (פסחים פת, א) "לא כאברהם שכתוב בו הר . . ולא כיצחק שכתוב בו שדה . . אלא כיעקב שקראו בית" (וראה קרית ספר להמבי"ט הל' ביהב"ח פ"ה דקדושת הר מאברהם, קדושת עזרה מייצחק, וקדושת בית עצמו מיעקב), שזמה מוכח שגם יעקב בנה בו* מזבח. ראה ויצא כח, יז-יח. וישלח לה, ז: ויבן שם מזבח גו'. וראה בכל הנ"ל מעשי למלך כאן אות ח ואילך.

(7) ראה לעיל הערה 5.

(8) וראה תוד"ה כל מקום – ע"ז מה, א (מירושלמי ע"ז פ"ג סה"ה).

(* ראה גם פדרי"א פלה: לקח יעקב י"ב אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק כו' (ע"ש בהמשך). וראה פרש"י ומדרשים עה"פ ויצא כח, יז. פנים יפות ר"פ ויצא.

(4) ולכאורה גם לפי המג"ל "ובמקום כו' נעקד יצחק", י"ל שאין הכוונה שבהלכה זו מוכיח הרמב"ם שבמקומו המדוייק של המזבח נעקד יצחק, אלא שזוהי הקדמה כללית, וממשיך להוכיח מהכלל אל הפרט: בתחלה מוכיח (מהכתובים) שמקומו הכללי הוא בהר המורי, ובהלכה ב' (ע"פ המסורת "ביד הכל") ע"ד מקומו הפרטי. וא"כ גם לפ"ז צריך ביאור, דהול"ל ב' הענינים בהלכה אחת. וראה לקמן הערה 17.

לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (ועיין במנחת חינוך (מצוה צה) דבלא המזבח "אינו קרוי בית המקדש כי עיקר המקדש להקריב קרבנות"¹³), ועוד דין מיוחד יש בו במזבח, שמלבד היותו אחד מכלי הבית ועיקר מטרת המקדש הנה הוא גם חפצא בפני עצמו גם בלי הבית, וכפסק הרמב"ם (הל' בית הבחירה ספ"ו) "מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי", הרי שאין המזבח תלוי בבית.

ומעתה כנגד שני גדרים אלו במזבח נאמרו גם שני דינים במקום המזבח, מקום בתוך מקום¹⁴, המבוארים בשתי ההלכות ברמב"ם כאן. חדא, זה שנקבע מקום המזבח בהר המורי' וזה להיותו עיקרו של בית המקדש (וזהו שדייק הרמב"ם בהלכה א' כאן "ובמקדש נעקד יצחק אבינו", כי דין זה במזבח הוא להיותו עיקר הבית), והיינו דנוסף לזה שיש דין של מקום המקדש מצד עצמו (בהר המורי') המבואר לעיל פ"א, יש עוד דין במקום המקדש מחמת הדין המיוחד של מקום המזבח להיותו עיקרו של הבית. פירוש, דזה שמקום המקדש בכלל ה"ה בהר המורי', הוא משום שהמזבח, מקום עבודת הקרבנות שהוא ענין העיקרי במקדש, מקומו בהר המורי'¹⁵ (עיין לקמן ס"ג). ובהלכה ב' ב

א"י) "כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת כוכבים". וע"ז תירץ הרמב"ם, דמכיון שמסורת ביד הכל שבמקום זה בנה אברהם מזבח ועקד עליו יצחק, ה' זה מקום חשוב אצל בני עשו (בנו של יצחק) ובני ישמעאל (בנו של אברהם) והיות דשם בנה גם נח וכן קין והבל ואדם הראשון מזבחות, החשיבו והעריצו אותו כל אוה"ע, ולכן שום אומה לא השתמשה במקום הזה לעבוד שם ע"ז¹⁰, דלפי תחלת טעות דור אנוש שהאמינו בשיתוף (ראה רמב"ם ריש הל' ע"ז), י"ל שהבינו שמקום זה שייך לאלקי האלקים כו', והדורות שלאח"ז, אף שעבדו ע"ז ממש (כדברי הרמב"ם שם) המשיכו בדרך זו, שלא השתמשו בהר זה. אבל לכאורה דוחק לתרץ כן¹¹].

ג

יחדש ב' גדרים במקום המזבח, מדין עיקר הבית ומדין המזבח בפ"ע

ולחכי נראה לומר, שבאריכות ומתק לשונו כאן וחלוקת דבריו לשתי הלכות בא הרמב"ם להשמיענו ששני דינים שונים נאמרו במקום המזבח. דהנה ב' גדרים איכא במזבח, חדא שהוא עיקר מטרת כל המקדש וכמ"ש ברמב"ם בריש הל' בית הבחירה¹² בגדר מצות "ועשו לי מקדש" (תרומה כה, ח) – "מצות עשה לעשות בית

13 וראה מאירי כתובות קו, ב (בסופו): ומזבח העולה וההיכל והעזרות וכל מה שהוא צורך הבית כו'.

14 בדוגמת שני הפרטים (דינים) שבמקדש (כדיוק לשון הרמב"ם לעיל פ"א שם): (א) "בירושלים בלבד", (ב) "ובהר המורי" [דמוזה שכתב "בירושלים בלבד ובהר המורי", ולא "בהר המורי" שבירושלים", מובן, שהם שני דינים]. וראה מכילתא בתחלתה: עד שלא נבחרה ירושלים כו' עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראוי' לשכינה משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים.

15 וזה שלא כתב הרמב"ם בפירוש בסגנון של

9 וראה גם ירושלמי שם.

10 ולכן גם לא הביא הא דיעקב, כי אי"ז נוגע לאוה"ע.

11 וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח (ד"ה בדף ד' ע"ג); מעשי למלך לרמב"ם כאן וברפ"ה מהל' ביהב"ח. ולהעיר ממו"נ ח"ג רפמ"ה דמשמע שם (בנ"ו) אוה"ע לא ידעו ע"ד מקום זה שיהי' מקום המקדש. ואכ"מ.

12 וראה גם סה"מ צ' שלו מ"ע כ ובשורש יב.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

השנית הגדיר הרמב"ם דין השני במקום המזבח, "ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח כו' הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו' והוא המקום שבנה בו נח כו'", דהיינו מקומו המדוייק של המזבח בהר המור'י גופא.

והנה הדין הא' במקום המזבח, שהוא מצד היותו עיקר המקדש, יסודו (אך ורק) במעשה העקידה ולא במה שקדם לאבותינו, "במקדש נעקד יצחק אבינו" – כי בית המקדש שייך לישראל דוקא ולא לנכרים וכמ"ש (עזרא ד, ג) לא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו (עיי' ברמב"ם הל' שקלים פ"ד ה"ח. הל' ערכין וחרמין פ"א ה"א. הל' מתנות עניים פ"ח ה"ח). משא"כ בדין השני אין הרמב"ם מסתפק בזה ש"הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו'" אלא מוסיף "והוא המקום שבנה בו נח כו' קין והבל כו' אדם הראשון כו' כשנברא" – כי בזה משמיענו, שיחודו של מקום זה כמקום "מכוון ביותר" הוא דין במזבח בכלל, ולא רק כמזבח שבמקדש, והלא זה אינו שייך רק לישראל כי המזבח כחפצא בפני עצמו שייך גם לנכרים, "איש איש לרבות העו"כ שונדרים נדרים ונדבות כישראל" (מנחות עג, ב. וש"נ¹⁸), ושוב יש לחדש דגם קביעת מקום

אשר הכין במקום דויד בגורן ארנן היבוס" (דלכאורה מיותר, דהרי הרא"י שהוא במקום המקדש מפורשת כבר בתחלת הכתוב "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המור'י", אלא) דהמקום "אשר נראה לדויד אביהו" הוא המקום ש"ויבן שם דוד מזבח לה' וגו' ויענהו באש מן השמים על מזבח העולה" (דה"א כא, כו), והוא הוא "במקום דויד בגורן ארנן היבוס" שהי' מקום המזבח, ולא כל ההר – ראה רלב"ג ורד"ק ש"ב כד, כד. רד"ק דה"א שם, כה.

וראה לקו"ש ח"ט ע' 142 ואילך – ביאור באופן אחר בהנ"ל, וכן בכללות ביאור ב' הלכות אלו ברמב"ם. וראה רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"ג ה"ב. הל'

מוסיף עוד דין במקום המזבח שצ"ל מכוון בתוך הר המור'י גופא למקום מסויים, ודין זה אינו שייך למה שהמזבח הוא עיקר הבית אלא זהו מצד עצם החפצא דהמזבח, כי הרי דין זה לא נאמר בכללות הבית¹⁶, שלא מצינו שהבית צ"ל מקומו מכוון בהר המור'י גופא. ושני דינים אלו חלוקים המה בגדרם וענינם, כמשי"ת לקמן.

ומעתה מתחוויר היטב במה האריך הרמב"ם בכל הלכה, דבהלכה הראשונה קאי בשייכותו של המזבח להר המור'י (בכללותו), וזה מסביר ומטעים הרמב"ם מהכתובים ש"במקדש נעקד יצחק אבינו ש"נאמר ולך אל ארץ המור'י ונאמר.. ויחל שלמה... בהר המור'י וגו'" – שבכל זה הדגיש הגדרת הדין המדובר כאן שהוא דין מקום המזבח בהר המור'י בכלל, דלהיות שבהר המור'י היתה עקידת יצחק, לכן הוא מקומו של המזבח (ושל "בית ה'" בכלל)¹⁷. ובהלכה

הלכה, שיש דין וחיוב במזבח שיהי' בהר המור'י – י"ל בפשטות [נוסף לזה שאין דרכו לחדש דינים שלא נתפרשו בגמ' ורק לרמזם (ראה קו"א להל' ת"ת שנסמן לעיל ס"א וש"נ)] כי לאחר שנבנה המקדש והמזבח במקומו, אין בזה נפק"מ בפועל, כיון שהמזבח "מקומו מכוון ביותר" אפילו בהר המור'י גופא. ואולי י"ל, שמבואר הוא בזה שהביא לעיל שם (פ"א ה"ג), לענין "אין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המור'י" – הכתוב "ויאמר דויד זה הוא בית ה' האלקים", ומוסיף "וזה מזבח לעולה לישראל", ודוחק (ראה לקו"ש חט"ז ע' 466 הערה 12 הפי' בהוספה זו. וראה לקמן בפנים). וראה הערה 17.

16) ואף ש"הכל מיד ה' עלי השכיל" (דה"א כח, יט - הובא בהקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש בנוגע למס' מדות) – הרי כבר שקו"ט אם הוא לעיכובא (ראה ספר ראבי"ה חולין (אה"ק, תשל"ז) סימן אלף וק"מ. ועוד). ואכ"מ.

17) וי"ל, דאף שבהלכה זו אין הרמב"ם מפרט בנוגע למקום המזבח גופא שבתוך הר המור'י, מ"מ רמזו בזה שהעתיק המשך הכתוב "אשר נראה לדויד אביהו

כישראל דכתיב איש איש לרבות את העכו"ם שהם כישראל להביא קרבנות.²⁰

ד

יבאר עומק החילוק בין קדושת מקום המקדש בכלל וקדושת מקום המזבח

ולבאר יותר עומק החילוק בין שני הגדרים במקום המזבח, יש להקדים יסוד בענין קדושת מקום המקדש. דהנה יש מן האחרונים מי שנקט (מעשי למלך להל' בית הבחירה כאן ה"ב) דמחלוקת נחלקו החינוך (מצוה צה) והרמב"ם כאן, כי לדעת החינוך²¹ אין מקום המקדש סגולי מצד עצמו להשראת השכינה אלא רק אחר שבחר בו ה', כדבר הכתוב (ראה יב, יא) "והי' המקום אשר יבחר ה' גו' (בית הבחירה בירושלים. רש"י²²) שמה תביאו גו' עולותיכם וזבחיכם גו'", דמשמע מהלשון "אשר יבחר"²³ שקודם שנבחר לכך לא היתה סיבה לדין "שמה תביאו" (היינו שמקום זה לא היתה בו שום מעלה מיוחדת לגבי מקומות

המזבח אינו ענין השייך לישראל דוקא, אלא הוא גם לנכרים, כי כן הי' מאז ומקדם (גם לפני האבות) שהוא מקום מיוחד בעצם לבניית מזבח שהרי גם נח קין והבל ואדם הראשון בנו שם מזבחות, ולא עוד אלא שממשיך ומבאר מעלתו של מקום זה – "ומשם נברא אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא" – שזה שהמקום "מכוון ביותר" (למזבח) אינו (רק) תוצאה מהקרבת הקרבנות שם ע"י כל הנזכרים עד אדם הראשון, אלא שמקום זה הוקבע מן השמים להקרבת קרבנות מתחלת הבריאה. והודעת דבר זה אינה בקרא אלא "מסורת ביד הכל", שבפשטות היתה מסורת זו לא רק ביד ישראל אלא גם ביד האומות. וק"ל.

וע"פ חידוש זה, דקביעת מקום המזבח (שמצד המזבח בפ"ע ולא מצד עיקרו בבית) שייכת גם בנכרי, יש לבאר פסק הרמב"ם בסוף הל' מעשה הקרבנות דהשוחט קדשי נכרים בחוץ חייב, כדעת ר"י במתני' דזבחים (מה, א), אף שבנוגע לשאר הדינים בקדשי עכו"ם פסק (הל' פסולי המוקדשין ספ"ה) ד"אין חייבין עליהם משום פגול נותר וטמא", כדעת ר"ש בהך מתניתא¹⁹. ולדברינו מחוור היטב, כי פגול נותר וטמא הם דינים בהקרבתו והקרבתו (ולא במזבח), ולכן חלים רק על קרבן של ישראל, משא"כ האיסור דשחטי חוץ שייך למקום המזבח, השייך גם בנכרי כנ"ל. וראה קרית ספר להמבי"ט בסוף הל' מעה"ק שם: השוחט קדשי עכו"ם בחוץ חייב כיון דנודרים נדרים ונדבות

20 וראה משנה למלך הל' מלכים פ"ה ה"ז ד"ה ודע שמה שתירצו) שמחלק (ע"פ תוד"ה מנין – ע"ז ה, ב) בין קרבנות ב"נ שנודרים לה' להקריב בבית המקדש, שבזה י"ל שמחוייבים לקיים נדרם ואית בהו משום בל יחל, למה שנודרים להקריב בבמה. ע"ש. ולהעיר מר"ש משאנץ לתו"כ אחרי (יז, ג) "ואין הנכרים חייבין (בשחטי חוץ) כו' אע"ג דנודרים נדרים ונדבות כישראל".

21 במעשי למלך שם מוכיח שכ"ה דעת החינוך ממש"כ "צונו לקבוע מקום שיהי' טהור ונקי בתכלית הנקיות לטהר שם מחשבות ב"א כו' והוא ב"ה בחר אותו המקום כו' אולי מהיותו אמצעית העולם בכיון כו'".

22 וראה רש"י ד"ה שמה תביאו וגו' שם יב, ה ובספרי (בב' המקומות) ובמפרשי רש"י שם. ועיין לקו"ש ח"ט ע' 145 הערה 48. ואכ"מ.

23 ועד"ז הוא שם, יד. יח. כא. כו. ועוד.

מלכים פ"ה הי'. וראה רמב"ם סוף הל' מעשה הקרבנות, ועיי"ע להלן בפנים.

19 וראה בזה בנו"כ הרמב"ם בהל' פסוה"מ שם ובמפרשי המשנה והגמ' וזבחים שם.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

איברא, דכד דייקת שפיר י"ל דודאי גם הרמב"ם ס"ל כשיטת החינוך דקדושת מקום המקדש אינו משום שהקריבו שם קרבנות מקודם, אלא רק מחמת שבו בחר ה'²⁹. ובודאי לא הלך נגד כל המקראות שהדגישו שהוא המקום אשר יבחר ה' (ועצם זה שנאמר שבעתיד תהי' בחירת מקום אחד מבין אחרים כבר מוכחת שגם האחרים ראויים לזה קודם עת הבחירה בו, כי אם אין האחרים ראויים שוב אי"צ לבחור בו והוא כבר בחר ועומד)³⁰. אלא שבנוסף לזה יש עוד דין קדושה מצד דברים שנעשו במקום זה מקדם.

וביארור הענין, ע"פ המבואר בהפרש בין שני השמות "בית הבחירה" ו"בית המקדש"³¹, דבמקדש יש שני גדרים, חדא שהוא מקום השראת השכינה, ושנית שהוא מקום "לעבודה, בו יהי' ההקרבה כו'" (לשון הרמב"ם בספר המצות, מ"ע כ), וכמפורש גם בלשון הרמב"ם ריש הל' בית הבחירה: "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות". הרי כאן שני פרטים, ראשית המקדש הוא "בית לה'" היינו מקום שכינה, ועוד ענין במקדש שמטרתו להקריב בו הקרבנות. וזהו ההפרש בין השם "בית הבחירה" לשם "בית המקדש", דשם "בית הבחירה" הוא על שם השכינה ששורה בבית,

אחרים שהי' יכול לבחור בהם)²⁴. אבל הרמב"ם שהאריך כאן במעלות מקום זה מקודם שנבחר, משמע דס"ל שטעם היות המקום מכוון היא לא מדין "המקום אשר יבחר" (בלבד) אלא מחמת²⁵ סגוליות המקום מקודם שנבחר²⁶. ולכא' דבריו צ"ע טובא (וכן הקשה הכלי יקר ראה יב, ד), כי איך כתב הרמב"ם שמעלת המקום הוא מטעם כל אלו שהקריבו בו²⁷, והכתוב עומד וקורא שמעלת המקום הוא מחמת שבו בחר ה'²⁸.

24 ועיין במכילתא בתחילתה "עד שלא נבחרה ירושלים היתה פל א"י כשרה* למזבחות כו' עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראוי' לשכינה כו'", היינו ש"עד שלא נבחרה ירושלים כו' למזבחות" לא היתה בה שום מעלה מיוחדת בענין המזבח (ובהמ"ק) לגבי שאר א"י. ועד"ז ב"בית עולמים" לגבי שאר ירושלים.

25 ועיין לשון המב"ט בקרית הספר כאן ריש פ"ב. 26 כן הוא ע"פ הבנת פשטות הלשון ברמב"ם כאן, שבהלכה ב' כשמנה כל אלו שהקריבו בא רק לבאר טעם מעלת המקום בכללו. ועדיין יש לדון אם יש משמעות זו גם לפי ביאורנו למעלה דאריכות זו קאי לענין ביאור מקומו המכוון של המזבח בתוך הר המור' גופא (ע"פ המסורת כו'). ועיין לקו"ש ח"ט ע' 140 הערה 10 בזה.

27 ועיין במורה נבוכים ח"ג פמ"ה: שהמקום אשר ייחדו אברהם בנבואה הי' ידוע אצל משה רבנו ואצל רבים שאברהם צוה אותם שיהי' בית עבודה. וראה פרש"י וירא כב, יד.

28 והקושיא היא אף שמדובר על ב' דינים שונים: דבקרא מיירי בחיוב הבאת קרבן בבית הבחירה

ואיסור הבמות, והרמב"ם מיירי במקום המזבח שהוא מכוון בתוך הר המורי' כו'.

29 ועיין בלקו"ש ח"ט ע' 141 איך שדוקא לפ"ז לא יסתרו דברי הרמב"ם כאן את שיטתו במו"נ (נגד דעת הרמב"ן) בנוגע לאופן קדושת מקום המקדש. ואכ"מ.

30 וכנ"ל הערה 24 דכן מוכח מן המכילתא, שכל א"י היתה כשרה לגמרי למזבחות, ובודאי לא פליג הרמב"ם על המכילתא.

31 עיין בארוכה בלקו"ש ח"ח ע' 407 ואילך ובהערות שם.

* ודו"ק היטב שלכא' אין לשון זו מתאימה לשיטת הרמב"ם שמבאר המעשי למלך, כי הרמב"ם בפ"א, גבי איסור הקרבה שלא במקדש נקט שכיון שנבנה המקדש בירושלים בלשון "נאסרו כל המקומות כו'", וא"כ לדברי המעשי למלך עדיין הי' אפשר לומר שגם קודם לזה היתה עדיפות סגולית במקום זה אלא שאר המקומות עדיין "לא נאסרו", אבל במכילתא לא נקטו כאן בלשון "כל א"י לא נאסרה" אלא "כל א"י כשרה". וק"ל.

חידושים וביאורים

כא

שמבאר הרמב"ם בטעם הלכה זו "ואומר זאת מנוחתי עדי עד", שזוהי בחירת הקב"ה במקום זה כמקום מנוחת השכינה. משא"כ זה שנקבע הר המורי למקומו של הבית שבו עובדים את ה' ומקריבין בו הקרבנות, הוא לפי שעל ידי מעשה העקידה, שיצחק הובא כקרבן ונתקדש בקדושת עולה, נתקדש המקום להיות מקום מיועד לקרבנות (וכנ"ל מדברי החת"ס בזה). וזהו שכאן בפ"ב דוקא, גבי מקום המזבח³², נקט הרמב"ם "ובמקדש נעקד יצחק אבינו".

אולם כל זה הוא לענין דין מקום המזבח מצד היותו עיקרו של מקדש, אבל מלבד זה יש דין מקום מזבח מצד עצם החפצא דמזבח, שזה אינו מצד קדושת המקום אלא לפי שהוא מקום סגולי בעצם למזבח ולהקרבת קרבנות מעת בריאת העולם, וזהו שמאריך הרמב"ם בהלכה ב' "הוא המקום שבנה בו אברהם כו' המקום שבנה בו נח כו' המזבח שהקריב עליו קין והבל ובו הקריב אדם הראשון כו'", שפשוט שאין כוונת הרמב"ם שבניית מזבחות אלו היא הסיבה שנקבע מקומו של המזבח למקום זה אלא הוי רק ראי' לסגולת המקום למזבח והקרבת קרבנות מאז ומקדם מעת בריאת העולם.

ה

יבאר עפ"ז עוד דקדוקים בלשון הרמב"ם
ומעתה נבוא לבאר עוד כמה דקדוקים בלשונות הרמב"ם בפ"ב גבי מקום המזבח,

שדבר זה תלוי רק בידי הקב"ה בלבד (כמובן שאין בכחם של בני אדם לקבוע מקום מנוחת השכינה), שהוא בחר להשרות את השכינה בבית זה, ואילו השם "בית המקדש" הוא על שם קדושת המקום הנפעלת על ידי העבודה במקדש. וכשם שמצינו שקידוש מקום העזרה (וכן ירושלים) הוא על ידי עבודת הקרבנות דשלמה המלך, שקידש את העזרה וירושלים (רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ו ה"ב ואילך, עיין שם), הנה על דרך זה העבודה התמידית הנעשית במקדש שייכת לקדושת המקום.

ונמצא דתרי מיני קדושות יש במקדש, הקדושה מחמת השראת השכינה (שקדושה זו אינה בטילה לעולם, כמ"ש הרמב"ם (שם פ"ו)), וקדושת המקום מחמת העבודה הנעשית בבית. ושוב נמצא שמה שאמרנו שהמזבח הוא עיקר מטרת הבית, הכוונה בזה היא לענין השני הנ"ל שבבית, קדושת המקום הנפעל על ידי העבודה במקדש.

ועפ"ז אתי שפיר ההבדל בין דברי הרמב"ם כאן בריש פ"ב על דבר מקום המזבח לדברי הרמב"ם לעיל פ"א אודות מקום המקדש בהר המורי, ששם לא הביא הא דבמקדש נעקד יצחק. דהנה כתוצאה משתי קדושות הנ"ל, מקום השראת השכינה וקדושת המקום התלוי בעבודת המקדש, יש שני דינים במקום המקדש גופא, חדא המבואר לעיל בפ"א ש"אין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי", שזוהי מחמת היותו מקום שכינה (וכלשונו בתחילת ההלכה שם "נאסרו כל המקומות לבנות בהן בית לה"), ויסוד הלכה זו הוא מפני בחירתו ית' שבחר להשרות שכינתו במקום זה וכמ"ש "המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם", וזהו

32) אלא שבדרך אגב מביא גם לעיל בפ"א שם אודות מקום המזבח – "נאסרו המקומות... להקריב בהן קרבן וזה מזבח לעולה לישראל" (ונת' במ"א), אבל עיקר הכוונה שם היא דין מקום המקדש, ואילו דין מקום המזבח עיקרו בפ"ב.

המזבח מצד היותו עיקר המקדש שהוא רק לישראל מימות אבותינו. אבל בהלכה השנית לא כתב הרמב"ם "אברהם אבינו... יצחק אבינו" – כי מקום המזבח כגדר בפ"ע אינו ענין רק לישראל אלא נוגע לכל האומות מימות עולם.

ולכן, בה"א כ' "ובמקדש נעקד יצחק", שמדגיש את (א) הנפעל (ב) ביצחק, ואילו בה"ב כותב "הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק", שמדגיש את (א) הפעולה, (ב) אברהם. כי זה שמקום ה"מקדש" הוקבע בזמן אברהם, אינו רק מחמת תפלת אברהם "ויקרא גו' בהר ה' יראה", אלא כפי שביארנו לעיל הוא גם (ואולי בעיקר) מפני שע"י עקידת יצחק, נתקדש מקום העקידה (הר המורי) והוכשר עי"ז להיות בית ש"מקריבים בו הקרבנות" –

וזהו מ"ש הרמב"ם "ובמקדש נעקד יצחק". משא"כ מקומו המכוון ביותר של המזבח, שהוא דין במזבח לכשעצמו, אינו תוצאה ממעשה העקידה, אלא הוא להיותו מקום ראוי וקבוע להקרבת קרבנות (מתחילת הבריאה), וכוונת הרמב"ם בכתבו "הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק" היא רק להביא רא' על סגולת המקום מן הפעולות שבחרו קדמונים לעשות שם. ולכן מדגיש פעולת אברהם – דזה שבנה שם מזבח ועקד עליו יצחק הוא רא' שמקום זה הי' מוכשר (לפני כן) למזבח וקרבתו ולהכי בהלכה א' אינו מדבר ע"ד בנין המזבח (דאברהם) אלא על העקידה ומה שפעלה, ורק בהלכה ב' מדגיש "בנה בו... המזבח", שעיקרו דין במזבח.

דבה"א קאי ביצחק "ובמקדש נעקד יצחק", ובהלכה ב' האריך לדבר באברהם, "שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק", ולכאורה הול"ל (גם) כאן "הוא המקום שנעקד עליו יצחק" – ומדוע מוסיף בה"ב שאברהם בנה בו מזבח³³. ועוד דקדוק קל, שבה"א כ' "במקדש נעקד יצחק אבינו", ובה"ב סתם "שבנה בו אברהם... יצחק". ואף שבנוגע ליצחק י"ל שאין צורך לכתוב עזה"פ תיבת "אבינו", אבל צע"ק מדוע סתם באברהם.

ולדברינו הכל עולה ניצה כפורחת, דבהלכה א' שאיירי אודות מקום המזבח כחלק מהבית נקט "יצחק אבינו", וגם מביא על זה הקרא "וזה מזבח לעולה לישראל" – כי קאי בדין מקום

(33) ובפרט שסוכ"ס אין הרמב"ם מסתפק בתיבות ש"בנה בו אברהם המזבח", אלא מוסיף להזכיר גם את יצחק, "ועקד עליו יצחק"* (דלא כבהמשך ההלכה "והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה", ואינו מוסיף "הקריב עליו קרבן"). ואחר שכבר בא להזכיר יצחק מה ראה להקדים גם אברהם, ולשנות מן ההלכה הקודמת.

(ועיין בפרקי דר"א (פל"א), מקורו דהרמב"ם (כס"מ כאן), שהלשון שם שוה בכלם – ש"הראהו הקב"ה (מקום עקידת יצחק) לאברהם וא"ל זה הוא המזבח, הוא המזבח שהי' אדם הראשון מקריב בו הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל הוא המזבח שהקריבו בו נח ובניו").

(* בזה י"ל לכאורה שהוסיפו הרמב"ם כדי לשלול שאר מזבחות דאברהם (המפורשים בפ' לך יב, ז. שם, ח. יג, יח), ולהדגיש שכאן הכוונה היא למזבח העקידה. אבל בפשטות דבר זה מובן כבר מהלשון "המזבח", ובפרט שבא בהמשך להלכה א'.

חידושים וביאורים

בהל' בית הבחירה להרמב"ם

סימן ב

מקום הארון וגניזתו

יביא ביאור היעב"ץ במה שהאריך הרמב"ם בגניזת הארון להכריע דנגזז במקומו, ויקשה דעדיין לא נתבארו הרבה ייתורים בל' ההלכה; יחדש דארון הוא מצורת הבית עצמו ולא מכליו; עפ"ז מיישב שפיר כללות ההלכה דכזה מבואר איך היתה צורת הבית שלימה אף בבית שני שלא חזר בו הארון.

ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקודש כו'.

והנה כבר נתקשה היעב"ץ (חידושים וביאורים על אתר. וראה חת"ס לחולין ז, א ד"ה קדושה ראשונה), "במה שהביא רבינו דברים אלו כאן, שנראה לכאורה שאין נפקותא מזה לענין דינא, וידוע שכל דבריו להלכה אמורים או הלכתא למשיחא או לזמן הזה, ודברים שאין יוצא מהם דין מהדינים ולא מוסר והנהגה וידיעה הצריכה אין מדרכו ז"ל להטפל בהם בחיבור זה".

ומה גם, שהלא מקום גניזת הארון "במחלוקת שנוי" בברייתא (יומא נג,

א

יביא דברי היעב"ץ ויקשה דעדיין לא

נתבארו שאר פרטי ההלכה למאי נפק"מ

ברמב"ם רפ"ד מהל' ביהב"ח, כתב וז"ל: ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות, ויאשיהו המלך צוה וגנוזו במקום שבנה שלמה, שנאמר (דה"ב לה, א) ויאמר ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלקיכם וגו', ונגזז עמו מטה אהרן וכו' וכל אלו לא חזרו בבית שני. ואף אורים

ועוד, דאם כדברי היעב"ץ שהרמב"ם כיון בעיקר לדין ביאת מקדש בזה"ז, הו"ל להביא הכתוב המובא בגמרא (יומא שם) – "ויהי שם עד היום הזה" (מלכים א ת, ח), דבו נתפרש דאף בזה"ז נמצא הארון במקומו, שהרי לדברי היעב"ץ, רק משו"ז הנכנס לשם בזמן הזה חייב, לפי שרק עי"ז שייך האיסור דביאת מקדש מצד "מבית לפרוכת אל פני הכפורת". גם לא מצינו בתירוץ שום ביאור על זה שהרמב"ם אף הזקיק עצמו להכריע דוקא כהדיעה דע"י יאשיהו נגזו הארון (שגם בזה איפליגו³), הא זה ודאי אינו שייך להא דבמקומו נגזו⁴.

ב

יקדים לדייק עוד בלשונות ההלכה ומקומה, ויכריח דהארון הוא מצורת הבית והנראה ביישוב כל הקושיות הנ"ל, בהקדם דעוד יש לדייק כאן מה שהרמב"ם טרח להאריך בכמה פרטים, ונראה שהוא שלא לצורך, ואין

3) בברייתא דמלאכת המשכן פ"ז, "והיכן הי' הארון נגזו ר' יהודה בן לקיש אומר במקומו בבית קדה"ק שנא' ויהיו שם עד היום הזה כו', רבי אומר יאשיהו נגזו כו'".

4) ובפרט דהא דיאשיהו נגזו אין מכריח לומר שלא גלה לבבל, כמ"ש בכמה מפרשים (גבורת ארי ליומא (מילואים) נג, ב ד"ה תנן. שער יוסף (להחיד"א) להוריות יב, א ד"ה צוה וגנוזים) שי"ל דכו"ע מודו דארון נגזו בימי יאשיהו גם למ"ד דגלה לבבל (אלא שלמ"ד זה נתגלה למחריבים מקום גניזתו ונטלוהו).

ואף שזמה שהרמב"ם מסיים כאן (לאחרי שכותב "וגנוזו") "וכל אלו לא חזרו בבית שני" לא משמע כ"כ שם"ל שגלה לבבל (וראה מאירי יומא נב, ב שמ"ד שבמקומו נגזו נגזו יאשיהו), הרי סו"ס לא מודגש בלשון זה (דיאשיהו נגזו) עיקר המכוון בדבריו דבמקומו נגזו ונמצא שם עד היום. וראה חסדי דוד לתוספתא סוטה (פי"ג, ב) דמ"ד דארון במקומו נגזו פליג אתנא קמא, דסבר שלא נגזו יאשיהו כלל אלא נגזו מעצמו.

סע"ב¹), "י"א ארון גלה לבבל", י"א ארון במקומו נגזו" וי"א "בלשכת דיר העצים הי' גזו כו'". וא"כ הוא פלא מה שנצרך הרמב"ם להכניס עצמו ולהכריע בפלוגתא זו², אף שאין מזה שום נפקותא ואינו נוגע לדינא.

והנה היעב"ץ ביאר (שם), ד"צורך גדול יש לרבינו בדבר זה לפי שיטתו שתפס לו לקמן בפ"ו מהלכות הללו (בסופו הט"ו). . . שקדושת הבית לא בטלה. . . דסבר רבינו דהך מילתא דקדושת הבית אזלא כמאן דס"ל ארון במקומו נגזו. . . ועכ"פ לענין ביאת מקדש מסתברא דבהכי תליא, דהא כתיב (אחרי טז, ב) (ל)מבית לפרוכת (ו)אל פני הכפורת וכו'".

ודבריו צ"ע. חדא דהרמב"ם מבאר טעמו למה קדושת הבית לא בטלה ("קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא") והוא "לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטילה". וברמב"ם שם (ה"ד) מפורש דקדושה זו נעשית (א) ע"י מעשה הקידוש "שקדשה שלמה", (ב) ביחד עם זה ש"קידש (שלמה) העזרה וירושלים" – ולא מפני שהארון הוא במקומו. ועוד, דלהביאור הנ"ל לא נתיישב מדוע הוצרך לבאר אופן גניזת הארון, דאי משום דברי היעב"ץ, הו"ל להרמב"ם לומר בקיצור, דאף בזה"ז קדושת הבית לא בטלה ד"ארון במקומו נגזו" ותו לא מידי. ואדרבה – אי נימא דרק לזה נתכוון הרמב"ם, הרי העיקר חסר מן הספר, דבמ"ש "ובעת שבנה שלמה הבית בנה בו מקום לגנוז בו הארון" נוכל לפרש ד"בו" קאי על הבית ולא על מקום הארון לבדו.

1) וראה בברייתא דמלאכת המשכן פ"ז. ובכ"מ.

2) ראה לקמן הערה 4.

חידושים וביאורים

כה

הבית, "הלכות בית הבחירה", ולא בבגדי כהונה דבהן קאי ב"הלכות כלי המקדש והעובדים בו", וכדמצינו אכן שהרמב"ם הביאו לענין זה התם (פ"י ה"י), וא"כ אינו מובן, מה ראה הרמב"ם להביא בהלכות אלו הא דמצינו בדומה להארון אף באורים ותומים?

ולכך נראה להכריח דבהלכה זו נתגדר לנו גדר מחודש בדיני בנין הבית, דהנה, בסדר דברי הרמב"ם בהלכותיו כאן גבי דיני בנין בית הבחירה, מצינו דבריש' (פ"א ה"ה) פתח ב"אלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית, עושין בו קודש וקודש הקדשים . . אולם כו", והמשיך (ה"ו ואילך) למנות כלי הקודש ומקומן, "ועושין במקדש כלים וכו'", ובפרקים שלאח"כ (פ"ב וג') האריך לתאר צורת כל אחד מן הכלים, ובפרקין (פ"ד) איירי בצורת הבית, ההיכל והשערים וכו' – ולפ"ז תבוא לנו עוד תימה בהלכה זו, גבי מקום הארון במקדש ואופן גניזתו אחר החורבן, שהכניסה הרמב"ם שלא במקומה, דהא הארון הוא מכלים שבמקדש, ומה שהאריך בזה בפרקין דקאי בצורת הבית עצמו, הוא שלא כסדרו.

אלא דמזה עצמו מוכח, דלהרמב"ם דין זה שמקום הארון בקדה"ק, הוי דין בכללות צורת הבית, דבזה נשתנה הארון משאר כלים, דגבי הארון אינו רק שמקומו דכלי זה הוא בקדה"ק, כמו שאר כלים שרק נקבעו להם מקומותיהם היכן שיונחו בבית המקדש, אלא הנחת הארון שם הוי חלק מבנין המקום דקודש הקדשים עצמו⁵, כיון שע"י הנחת הארון בו נעשה בית

בזה שום נפקותא לדינא: א) מה שפירש דבניית המקום לגנוז בו הארון היתה ע"י שלמה המלך, גם ראה לתאר דמקום זה שבנה הי' "למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות", (ג) הדגיש הא ד"יאשיהו המלך צוה וגנוז", ולא נסתפק לומר ד"יאשיהו גנוז⁵", (ד) ייתר בלשונו לומר "וגנוז במקום שבנה שלמה" ולא כ' "וגנוז שם", (ה) הצריך עצמו להביא ראי' מן הכתוב על כל זה, ואף גם זאת – לא נסתפק רק בלשונית הכתוב המוכיחים הא דהארון גנוז ע"פ ציווי יאשיהו כו', אלא טרח להעתיק גם שהציווי נאמר "ללויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה", וגם המשך דברי יאשיהו אחר ציוויו זה, "אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה"א", שכל זה אינו שייך כלל להוכיח הא ד"יאשיהו המלך צוה וגנוז במקום שבנה שלמה".

גם קשה בכללות תוכן הלכה זו: חדא, מהו שכ' גבי שלמה – "וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום", דמשמע שבנאו למקום זה על דעת עצמו כיון שידע שסופו ליחרב. וזה תימה, דהא כל מה שנבנה בבית הי' ע"פ הציווי, "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (דה"א כח, יט⁶), ומהו ש"מקום" זה בהבית בנאו שלמה מדעתו? ותו, מה שסיים הרמב"ם בהלכה זו, הא דאף אורים ותומים שוו לארון שלא חזרו בבית שני⁷, דלכאורה אין לזה מקום כלל בהלכות אלו דמיירי בדיני צורת

5) כבימא (נב, ב, נג, סע"ב). ברייתא הנ"ל שם [משא"כ בהוריות יב, רע"א (ועד"ז בתוספתא סוטה פ"ג, ב): יאשיהו מלך יהודה . . צוה וגנוזם].

6) הובא בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ (בנוגע למס' מדות). וראה עירובין קד, א. סוכה נא, סע"ב.

7) ראה יומא (כא, ב) שהאר"ת והארון הם מה"חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני. ראה כס"מ כאן.

8) משא"כ שאר הכלים, דאף שלדעת הרמב"ם גם הם נכללים בכלל מצות בנין המקדש, כמ"ש בסהמ"צ מ"ע כ ושם שרש יב – הרי זה רק שהם בכלל המ"ע דועשו לי מקדש באופן שיהי' בית לה' מוכן להיות

הל' בית הבחירה להרמב"ם

הבנין¹¹?!! אלא שהוא הוא מה שהאריך הרמב"ם בהלכה דנן, דבזה רצה להסיר פליאה זו גבי בית שני, ובכך נתכוין לעמוד בחידושו דגדר דין הארון הוא מצורת הבית.

ועפ"ז מיושב לנו שפיר כל האריכות שבהלכה זו בכל דקדוקי' הנ"ל, כפתור ופרח: במה שכתב הרמב"ם ד"בעת שבנה שלמה את הבית כו' בנה בו מקום לגנוז בו הארון כו", היתה עיקר כל כוונתו בזה לומר (לא להכריע בהפלותא הנ"ל מהו המקום שבו נגנוז, אלא) לחדש בזה לדינא גבי בנין הבית, דגניזת הארון לא נעשתה רק באופן ד"בדיעבד" מעת החורבן שלא היתה ברירה בידם¹², אלא שבעת שנבנה הבית כבר נקבע מתחילה להיות בבניינו מקום המיועד להיות הארון מונח בו אחר שייחרב, וכאילו נאמר דמקום הארון מראשיתו הוא בב' מקומות בבית, מקום אחד הוא הגלוי, ע"ג אבן השתי' שבקדה"ק, ומקום שני הוא מקום זה הגנוז, "במטמוניות עמוקות ועקלקלות". היינו שבזה רצה ללמדנו הרמב"ם דהמקום הגנוז אינו מקום שגלה אליו הארון, אלא הוא אחד מן המקומות שנבנו בבית עבור הארון מתחילתו¹³.

פירוש, דהפעולה דגניזת הארון אינו ענין אחר ונוסף על בית המקדש עצמו, עד שנאמר

המקדש "בית לה", כמ"ש (תרומה כה, כב⁹) "ונועדתי לך שם", ולזה הנחת הארון בו הוי חלק מדיני צורת הבית ובניינו. ובזה נתיישבה גם התמיהה שתתכן בזה לאידך גיסא – דקודם לזה גבי כלי המקדש שפרטם כולם, נמנע מלהזכיר הארון עמהם, ולא כללו בהגדר ד"עושין במקדש כלים וכו'" – ולדברינו א"ש, דהרמב"ם ס"ל שהארון אינו כלל מ"כלים" שמניחים אותם במקום המקדש (המוכן כבר מקודם), אלא הוי חלק מקודש הקדשים עצמו¹⁰. וכמשי"ת.

ג

יפרש דבהלכה זו מבואר דהארון במקום גניזתו הוי כמונח במקומו, כיון שמקום זה נבנה מתחילתו

והנה, לדרך הנ"ל דהארון הוא מן הבנין עצמו, תעלה לנו פליאה עצומה, מה שבבית שני שלא הי' הארון במקומו בבית קודשי הקדשים, נחסר מבנין המקום דקדה"ק עצמו, וצורת הבית לא היתה שלימה, וא"כ בבית שני נחסר (לא רק פרט אחד, אלא) דבר שהוא "עיקר בבנין הבית" (כמו שהגדיר לנו הרמב"ם בפ"א, גבי צורת

מקריבין בו הקרבנות (רמב"ם ריש הל' בית הבחירה. וראה בארוכה לקוטי שיחות ח"א ע' 120 ואילך), אבל סו"ס הם כלי המקדש (כלשונו שם ריש הלכה ו), *משא"כ הארון שהוא (היינו מציאותו בבית קדה"ק) חלק "בבנין הבית".

9) וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1346 ובהערות שם.

10) ועד"ז בסהמ"צ שם – כשמפרט הכלים שהם מכלל המ"ע דבנין המקדש.

לכללות ענין זה – ראה גם לקוטי שיחות ח"ד שם. ח"א ע' 118 הערה 24. וש"נ.

11) והרי לימוד צורת בית שני נוגע למ"ע לדורות של בנין ביהמ"ח (ראה פיהמ"ש להרמב"ם בהקדמתו בנוגע למס' מדות. תויר"ט בפתיחתו למס' מדות. לקוטי שיחות ח"ח ע' 416 ואילך).

12) להעיר מחסדי דוד לתוספתא שם דלמ"ד ארון במקומו נגנו – "בשעה שבאו האויבים למקדש, מעצמו נגנו במקומו".

13) ראה תוס' הרא"ש להוריות יב, א. צפע"נ עה"ת בהפסרת פ' פקודי – שזוהו מה שאמר שלמה (מלכים א ח, כא) ואשים שם מקום לארון.

* וראה לקוטי שיחות חכ"א ע' 252 ואילך.

בנייתו זו כבר ידע מקום זה למה נועד, וא"כ בנה מקום זה לשם הארון לצורך גניזתו. ולכך הדגיש צורת המקום, "מטמוניות עמוקות ועקלקלות", היינו דבוננו של המקום כבר ידעו בו שלגניזה נועד, וכך היתה צורת בניינו, מקום הראוי לגניזה. ולכך מובן שודאי קידשו¹⁷ שלמה להיות חלק מ(מקום הארון –) קודש הקדשים¹⁸.

ד

עפ"ז מיישב שפיר לשון ההלכה, איך שבזה נתבאר דבבית שני לא נחסר מצורת הבית

בגניזת הארון

ובזה מחוויר לנו גם המשך לשונו, "יאשיהו המלך צוה וגנזו במקום שבנה שלמה", דבזה שפיר הוכיח לנו הרמב"ם בראי' נוספת וברורה הא דגניזת הארון לא היתה "בדיעבד" אחר שכבר נחרב הבית והוצרכו להציל הארון, אלא גניזת הארון היתה בימי יאשיהו, הרבה קודם החורבן, בזמן שלא בא הבית לכלל שום סכנה, כידוע תוקף יד ישראל בימי יאשיהו.

ועוד זאת, דאופן הכנסת הארון למקום זה הי' בדומה ממש לדרך הכנסתו למקומו הראשון בעת בניינו ע"י שלמה, דבשניהם הי' הדבר ע"י המלך – "יאשיהו המלך צוה כו", בדומה להכנסת הארון למקומו בקדה"ק ע"פ ציווי

שהוא מצרכי הארון לבדו, שכיון שנזקקו גנוזהו ע"מ לשמררו ולהצילו, אלא שמעשה גניזה זה הוא מדיני בנין הבית, וכשם שחלק משלימות בניית הבנין עצמו הוא מה שבנו בו בתחילתו מקום (קדה"ק) להיות מונח הארון בגלוי (כדלעיל), כן הוא אף מקום הגניזה (בקדה"ק¹⁴), שאף הוא הוי חלק מן הבנין עצמו, דשלימות בנין הבית הוא מה שבנו בו עוד מקום אחר (בקדש הקדשים) להיות בשביל הארון אחר שייגנו, דע"י בני' זו נובטח שקדושת המקדש (התלוי' בהארון, כנ"ל) תשאר לעולם, אף אחר חורבן הבית, ולזה הוי חלק משלימות הבנין.

וזהו דיוק הרמב"ם, "ובעת שבנה שלמה כו" וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום כו", דאין הפירוש בזה לומר שבנה מקום זה על דעת עצמו ח"ו, רק בזה רצה לבאר איך שבניית מקום זה היתה חלק מן הבנין עצמו, דכיון שכבר בעת הבני' הי' ידוע לו מה שסופו ליחרב, הנה לזה בניית מקום זה שיונח בו הארון אחר שייגנו, היתה נחשבת חלק מן הבני' עצמה. פירוש, דכיון שהארון צריך להיות מונח בקדה"ק, הנה, אילו לא הי' ידוע שלמה בעת בנייתו מטרת בני' זו דחפירת המטמוניות (שהיתה ע"פ הציווי), אזי בעת הבנין¹⁵ לא הי' מתקדש מקום זה לשם קדושת הארון¹⁶, כיון שלא ידע בונהו תכליתו זו.

ולכך הדגיש הרמב"ם הא דשלמה בעת

17) כי אף שדוד קידש עד התהום (זבחים כד, א), הרי גם שלמה קידש (הוסיף בקידוש) כל הרמב"ם הל' ביהב"ח פ"ו הי"ז (ובפרט ע"י הקרבנות שלו וכו'). ואכ"מ.

18) עפ"ז יש לבאר מה שכייל הרמב"ם בהלכה זו ע"ד צנצנת המן ומטה אהרן – הן בתחלת ההלכה "ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן", והן בסופה "ונגנו עמו מטה אהרן והצנצנת ושמן המשחה וכל אלו לא חזרו כו" – כי מזה מוכח עוד יותר שגם במקום שנגנו הארון הוי מקום ארון, שלכן בענינים אלה שדינים הוא להיות במקום הארון, נגנו עמו (וראה גבורת ארי יומא בב, ב. וש"נ).

14) וע"פ הנ"ל – שתוכן פרק זה ברמב"ם הוא ע"ד צורת הבית, ובהלכה א' מפרש ע"ד קדש הקדשים (ושהארון הוא חלק ופרט ממנו) – מובן בפשטות שכוונת הרמב"ם ב"בנה בו מקום כו" היא לקדה"ק.

15) דבעיניו קידוש בשעת בנין – ראה שבועות טו, ב.

16) ראה מנחות כו, סע"ב – דמקום הארון יש לו קדושת ארון "מקום המקדש לקודש".

בשלימותו כמקודם, ולזה "עתה עבדו את ה'א", בעבודת המקדש.

ולהגדיר חידוש זה, שאף שסבירא לן דהארון הוא מן הבנין עצמו (שזה כבר השמיע לנו הרמב"ם כבר בתחילת ההלכה, מה שקבע ענין זה דמקום בקדה"ק, דוקא בפרק זה דמיירי בצורת הבנין), מ"מ, לא נחסר מן הבנין עצמו בבית שני, כיון שאף בגניזתו הוי כמונח במקומו בקדה"ק – ע"ז הביא הדוגמא דהאורים ותומים, שבזה נתיישב איך שייך שהארון אינו נראה כלל והוא גנוז ב"מטמוניות עמוקות ועקלקלות", ואעפ"כ לא נשתנה עי"ז מאומה מגדרו, ונשאר להיות מצורת הבית.

דהנה, הרמב"ם ס"ל דהאורים ותומים היו בעצמם ובשלימותם בבית שני, כמ"ש המפרשים (באר שבע סוטה מה, א. ועוד) שלדעת הרמב"ם (הל' ביהב"ח כאן. הל' כלי המקדש פ"י ה"י) אבני החושן הם האורים ותומים (ולא שם המפורש שהי' חסר בבית שני)²², היינו דאף שנשתנו שינוי גדול מה ש"לא היו משיבין כו", היינו שלא יכלו לשומעם ונחסר מהיותם גלויים, רק מציאותם נשארה, ואעפ"כ היו בזה שלמים כמקודם, ויכלו להשלים למנין בגדי כהן גדול, כסיום הרמב"ם בהלכה זו. ובזה שהביא דהאו"ת לא חזרו בבית שני רצה להדגיש, דכשם שבהם – אף שלא חזרו לשמש, לא נחסר משלימותם.

שלמה שהי' מלך ישראל¹⁹. ותו, שבשניהם ציוו ההכנסה להיות ע"י העובדים במקדש, דאצל יאשיהו היתה ע"י ה"לויים המבינים לכל ישראל הקדושים לה", כשם שהי' בימי שלמה הכהנים לבית קדה"ק, ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו" (מלכים א שם, ו)²⁰. וזהו שלשון יאשיהו בציוויו היתה "תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה", דפעולת הכנסה זו לא היתה בדרך סילוק ונטילת הארון ממקומו, כ"א אדרבה – עי"ז נתנוהו והכניסוהו בבית המקדש, במקומו האחר שנועד לו²¹.

וזהו שהביא סיום הכתוב ד"אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה'א", היינו שבזה רצה יאשיהו לומר שאף שע"י גניזת הארון תחסר העבודה שע"י המשא בכתף, מ"מ, לא נחסר עי"ז כלל מן העבודה שבמקדש כיון שנשאר הבית

19) עפ"ז תומתק הדגשת הרמב"ם ויאשיהו המלך", וכן בלשון הפסוק שהביא "שלמה בן דויד מלך ישראל", כי הקידוש וכו' קשור עם המלך – ראה רמב"ם שם פ"ו הי"א.

20) כדמוכח גם מסיום הפסוק שהביא כאן "אין לכם משא בכתף", שלדעת הרמב"ם (סהמ"צ מ"ע לד) שהיא מצות הכהנים, שישאו הארון בכתף. וגם לדעת הרמב"ן שם (שורש ג) שהיא מצות הלויים, בנדו"ד מוכרח שהכוונה כאן הוא לכהנים כיון שהוצרכו ליכנס לקדה"ק, וכמו שפירש הרמב"ן שם בהפסוק דמלכים הנ"ל "ויביאו הכהנים גו".

21) להעיר מרש"י יומא נב, ב ד"ה תנו. תוס' הרא"ש להוריות שם.

22) ראה לקוטי שיחות חי"א ע' 136 הערה 16. וש"נ.

חידושים וביאורים

בהל' בית הבחירה להרמב"ם

סימן ג

גדר מורא מקדש לשיטת הרמב"ם

יביא דברי הרמב"ם דחיוב מורא המקדש הוא מן המקום, וליכא למימר דנתכווין לשלול המשתחויה לאלקות או לחדש דין מורא בזה"ז / יקשה בכמה שינויים ששינה מן השי"ס ובמה שסידר הלכותיו בדרך פליאה / יסיק דבזה חידש לנו הרמב"ם בגדר מורא שהוא חיוב שבמעשה ולא דבר המסור ללב.

(כנסמן בכס"מ). תו"כ עה"פ (על הכתוב שם) "את

שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו": נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת אף מורא האמורה במקדש לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש.

וצריך ביאור, הא דהביא הרמב"ם פרט זה, דלכאורה ליכא בזה שום נפקותא להלכה מה שהיראה היא "לא מן המקדש". אלא ממי שצוה על יראתו, שהרי הפירוש ד"מורא מקדש" הוא (כהמשך ל' הברייתא, שהובא ברמב"ם כאן בה"ב) ש"לא יכנס אדם בהר הבית במקלו כו".

והנה התוס' (יבמות שם, ריש ע"ב ד"ה יכול בפני' הא") פירשו הא דאיתא בגמ' שם "יכול יתיירא

א

יקשה במה שהביא הרמב"ם דהיראה היא מן המקום, שאין בזה נפקותא, ויבאר שא"א להעמיס פירוש התוס' או הרי"ף

כתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה רפ"ז: מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו (קדושים יט, ל') ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו.

ומקורו בברייתא דיבמות (יבמות ו, סע"א ואילך

1) פסוק זה נאמר גם בס"פ בהר (כו, ב). ובסמ"ג (עשה קסד) למד שמירת המקדש משם: כתוב בס"פ בהר כו'. אבל דרשת התו"כ על שמירת מקדש היא על הפסוק דפרשת קדושים (וכן פרש"י עה"פ כאן – לא יכנס כו'). וגם בחינוך (מצוה רנד) מבאר המצוה בפרשת קדושים. וביראים סי' שכד "דכתיב בפ' קדושים". אבל ביראים השלם סי' תט הביא מפרשת בהר. וראה לקמן הערה 4.

אבל גם ביאור זה דחוק הוא בל' הרמב"ם⁶, שהרי דין זה כתב הרמב"ם בפירושו להלן בהלכה בפ"ע (ה"ז), "אע"פ שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בו בבניינו כו' שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם שאע"פ שחרב בקדושתו עומד", וא"כ מובן שהלכה זו אינה בהמשך להלכה א', וכ"כ נתרחה ממנה עד שמקורה מלימוד מיוחד בפ"ע⁷.

ב

יוסיף להקשות מה ששינה מל' הברייתא

ומלשון עצמו בספר המצוות שלו

גם צלה"ב: בברייתא הנ"ל הלשון "אלא ממי שהזהיר על המקדש", ועד"ז הוא בתו"כ (פרשת קדושים עה"פ) "ממי שפקד על המקדש"⁸,

(6) ולהעיר שבקרבן אהרן לתו"כ שם מפרש להיפך, דהדרש "אין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים" בא בהמשך ללפנ"ז, ד"כיון דאין יראת המקדש אלא ממי שפקדו כיון שחרב והלכה שכינתו ממנה הי' לי לומר שלא נשאר לו מורא ת"ל כו".

(7) בפ' הרי"ף שם האריך למה צריך ב' הלימודים, וכתב בכמה אופנים: (א) שהי' אפ"ל "שמא לא הזהיר אלא בזמן שביהמ"ק קיים כמו שהזהיר על הר סיני כל זמן שהיתה שם שכינה כו' ולכך יליף מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם." (ב) דמעיקרא דריש להאי קרא "לא מן המקדש אתה ירא כו", אבל לאחר הדרשה דמה שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם, ליכא למידרש הא דלעיל (לא מהמקדש אתה ירא). (ג) דהקישא דאי אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש הוא (לא לענין מורא מקדש בזה"ז כמ"ש לעיל שם (כבפנים), אלא) ללמוד חיוב עשה על המעלה בחוץ כו'.

אבל מלבד הדוחק שבפירושים אלו (ופי' הא' שולל שם בעצמו), מובן שא"א לפרש כ"ז ברמב"ם. ואכ"מ.

(8) ובמס' סופרים פ"ג הי"ב "ממי שפקד עליו", ועד"ז

אדם מבית² המקדש – "גבי אביו לא הוצרך לומר כן דפשיטא שלא ישתחוה לו לשם אלהות אבל גבי המקדש אצטריך משום דהוי דבר שבקדושה", ולפ"ז אפ"ל דזה ש"לא מן המקדש אתה ירא" נוגע בהלכה שלא ישתחוה למקדש לשם אלקות (כמ"ש בתוס').

אבל דוחק גדול ליישב כנ"ל דברי הרמב"ם, דבאם נתכווין לשלול קס"ד להשתחוות למקדש לשם אלקות, הו"ל לכתוב רק "מצות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו" ותיכף בהמשך לזה "ואיזו היא יראתו לא יכנס כו'", ותו לא, ובזה כבר אין מקום לקס"ד להשתחוות למקדש לשם אלקות⁴.

וברי"ף⁵ ביאר, שהנפקותא מזה היא לענין מורא מקדש לאחר חורבנו, דאם פירוש "מקדשי תיראו" הוא כפשוטו, מורא מהמקדש, הרי הצייווי הוא רק בזמן שבית המקדש קיים, אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים ליכא דין מורא מקדש, אבל כיון שהמורא הוא ממי שהזהיר על המקדש ה"ז בין בזמן שביהמ"ק קיים בין בזמן שאין ביהמ"ק קיים.

(2) בגמ' לפנינו "אדם ממקדש", אבל בתוס' נעתק כבפנים. וכ"ה בעין יעקב. ובכ"מ.

(3) וראה גם פי' עיון יעקב לעי': קשה מהיכי ס"ד כבר הזהירה תורתנו אנכי ולא יהי' לך.

(4) לכאו' י"ל (ראה תועפת ראם ליראים השלם שם אות ב), שתלוי אם הלימוד הוא מפרשת קדושים או מפ' בהר: בפ' בהר נאמר לפנ"ז (כו, א) לא תעשו לכם אלילים גו' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עלי', ודרשו רז"ל (מגילה כד, ב) עלי' אי אתה משתחוה בארצכם אבל אתם משתחוים על האבנים של ביהמ"ק (וראה גם פרש"י עה"פ), ולכן צריך לשלול "לא ממקדש אתה ירא להשתחוות לו אלא ממי שהזהיר כו"; אבל באם לומדים מפרשת קדושים אין כ"כ מקום לקס"ד זו.

(5) פירוש הרי"ף לעי' (בפי' הגמרא). ועד"ז במהר"ם שיק (לתרי"ג מצות) מצוה רנה.

חידושים וביאורים

לא

מורא לא יכנס להר הבית במקלו ובתרמילו במנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא וברקיקה מקל וחומר⁹), ואילו בש"ס הובא פירוט הדינים "אי זו היא מורא מקדש לא יכנס כו" בהמשך לדרשה הא' "לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממני שהזהיר על המקדש", ואחרי פירוט הדינים ("ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו בפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו כו' ורקיקה מק"ו") ממשיך "ואין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתותי כו".

וגם הרמב"ם בחיבוריו הביא דרשות אלו בב' אופנים:

בסהמ"צ כתב "וגדר זאת היראה כמו שזכרו בספרא אי זהו מורא וכו'", ובסוף דבריו הביא את שתי הדרשות ביחד, "ולשון ספרי [ספרא¹⁰] אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל כו' אף מורא מקדש לעולם ושם נאמר ג"כ לא מן המקדש אתה ירא אלא ממני ששכן שכניתו במקום הזה".

אבל בספר היד הביא פירוט הדינים ("ואי זו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית כו") מיד לאחר הלכה א' ("ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממני שציוה על יראתו"), ורק אחרי כמה הלכות (הלכה ז) כתב "אע"פ שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהי' נוהג בו בבניינו", ושם הביא הדרש "מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם".

ויל"ע טובא בזה, מה ששינה הרמב"ם

אבל הרמב"ם שינה וכ' "אלא ממני שציוה על יראתו". וצ"ב, מהי כוונת הרמב"ם בשינוי זה, שהיראה היא ממני שציוה על יראתו.

ועוד זאת: בס' היד שינה הרמב"ם גם מהלשון שנקט בספר המצוות (מ"ע כא), שכתב "לא מן המקדש אתה ירא אלא ממני ששכן שכניתו במקום הזה"⁹, ולכאורה לפי הלשון שבסהמ"צ מבואר גם טעם היראה, מצד השראת השכינה שבמקדש, ואמאי שינה בס' היד.

[וללשון זו שבסהמ"צ מחזור יותר גם הא דיש חיוב מורא מקדש גם לאחר חורבנו, כיון שהשראת השכינה שבמקדש אינה בטילה, כמ"ש הרמב"ם בפרק הקודם (פ"ו הט"ז) שקדושת המקדש קיימת "לפי שקדושת המקדש כו' מפני השכינה ושכינה אינה בטילה"].

ג

ידייק לחלק בין דרשת התו"כ והש"ס גבי יראת מקדש, ויקשה מה שהרמב"ם שינה בזה בחיבוריו, וגם סידר דבריו בדרך תימה ויובן זה בהקדם השינויים בדרשות רז"ל הנ"ל על פסוק זה ("לא מן המקדש אתה ירא אלא כו"), "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם" בין התורת כהנים והש"ס:

בתו"כ הובאו ב' הדרשות בסמיכות זל"ז, ולאח"ז ממשיך ומפרט דיני מורא מקדש ("איו

במס' ס"ת פ"ג ה"י ("ממני שציוה עליו"). ובבה"ג הל' שבת "ממני שהזהיר עליו". ועוד. ואכ"מ.

9) כ"ה בסהמ"צ לפנינו. ובהוצאת העליר וקאפח "אלא ממני שפקד על המקדש", כבתו"כ לפנינו.

ולפי זה י"ל, דלהברייתא שבש"ס, דנקט "לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממני שהזהיר על המקדש (ובהמשך לזה) ואי זו היא מורא מקדש לא יכנס כו" – עשיית פעולות אלו עצמה הוי קיום מצות יראת מקדש; משא"כ להתו"כ שלא הביא תיכף פרטי הדינים, הגדר דמורא מקדש הוא כפשוטו, שצ"ל רגש ופחד בלבד, ורק שמה נסתעפו גם כמה פרטי דינים, שהם המעשים המתחייבים מצד יראה זו שבלב.

וחילוק זה בין הש"ס והתו"כ הדגיש לנו הרמב"ם בחילוקי הלשונות שלו בסהמ"צ וספר היד:

בסהמ"צ כ' הרמב"ם: "היא שצונו לירא מן המקדש הזה מאד עד שנשים בנפשנו משא הפחד והיראה וזה מיראת מקדש", הרי מפורש בדבריו שגדר ומהות מורא מקדש הוא הפחד והיראה שבנפש¹, ומטעם זה מעתיק לשון הספרא דוקא, שהלך בשיטה זו. ועפ"ז מבואר ג"כ סיום דברי הרמב"ם שם, שמביא (מספרא) "ושם נאמר גם כן לא מן המקדש אתה ירא אלא ממני ששכן שכינתו במקום הזה", שבזה מבאר כיצד יתכן לעורר רגש של פחד ויראה בנפש מן המקדש, מצד יראת השכינה ששוכנת בבית זה.

משא"כ בספר היד אזיל הרמב"ם בשיטת הברייתא שבש"ס, שגדר מורא מקדש הוא (לא) רגש היראה והפחד שבלב, (אלא) מעשים שיש

לשונותיו בחיבוריו. גם צריך ביאור: בהלכות ב' ג' וד' פרט לנו הרמב"ם כמה פרטי דינים הנובעים מחיוב מורא מקדש, ובסיום הלכה ד' כותב "כל זה ליראה מן המקדש". ובהלכה שלאח"ז (הלכה ה') כ' "לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכון כנגד בית קדש הקדשים וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם, ויראה עצמו שהוא עומד לפני ה' כמו שנאמר (מ"א ט, א) והיו עיני ולבי שם כל הימים ומהלך באימה וביראה ורעדה שנאמר (תהלים נה, טו) בבית אלקים נהלך ברגש". ולכאורה הוא תימה, המשך וסדר דבריו: אמאי מסיים הלכה ד' "כל זה ליראה מן המקדש", והרי לכאורה גם הדינים שבהלכה ה' הם מצד החיוב דמורא מקדש.

ד

יחקור בגדר חיוב מורא, אי הוא דבר המסור ללב או שמחוייב רק במעשה, ויסיק דזהו שחידש הרמב"ם בחיבור היד שגדר החיוב הוא רק במעשים שיש בהם מורא והנראה לומר בכל זה:

בגדרו של דין מורא מקדש, יש מקום לחקור אי החיוב הוא על יראה כפשוטה, רגש של יראה ופחד בלב, או שהחיוב הוא במה שיעשה האדם פעולות מסוימות המבטאות ענין של יראה (או שימנע עצמו ממעשים שהם היפך היראה)¹¹.

32 ואילך). ולהעיר מפרש"י ואתחננו, ה' "ואהבת, עשה דבריו מאהבה כו", ומשמע, דע"פ פשוטו של מקרא הגדר דמצות "ואהבת" הוא לא רגש האהבה שבלב אלא העשי' מתוך אהבה.

(12) וראה גם חינוך מצוה רנד "לירא מן המקדש כלומר שנעמידהו בנפשותינו מקום הפחד והיראה כדי שיתרככו לבבינו בבואינו שם להתפלל או להקריב קרבנות".

(11) להעיר מהשקו"ט בהציווי על אהבה (אהבת ה', אהבת ישראל), דאיך שייך ציווי על מדה שבלב, ומבואר בזה שהציווי הוא על ההתבוננות שאז יבוא ממילא לאהבה (ראה סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ג. ל' הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ב. ספר הערכים – חב"ד ערך אהבת ה' בתחילתו. וש"נ. לקו"ש ח"ז ע' 216 ואילך. חל"ד ע'

ומהלך באימה וביראה ורעדה שנאמר בבית אלקים נהלך ברגש, דבהלכה זו לא קאי רק במעשה של יראה, אלא גם ברגש היראה שבלב ונפש¹⁴, והוא דין בפ"ע, וע"ז הביא הרמב"ם פסוקים אחרים ("והיו עיני ולבי שם כל הימים; בבית אלקים נהלך ברגש"), ויסוד הלכה זו הוא שבהליכתו בעזרה צריך ש"יראה עצמו שהוא עומד לפני ה'", שבדרך ממילא בא לידי רגש של יראה ופחד בלב (ולא רק יראה במעשה).

וזהו גם החילוק בין ההלכות הראשונות להלכה זו, דהלכות הראשונות הן גם בנוגע להר הבית, דמשם מתחיל החיוב¹⁵ לעשות ולהשמר במעשים של מורא מקדש; משא"כ חיוב רגש היראה והפחד שבלב לא חל עד שנכנסים לעזרה שאז הוא "עומד לפני ה'".

14) ותחלת ההלכה "לא יקל אדם ראשו כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכון כנגד בית קדש הקדשים", י"ל שג"ז הוא מצד רגש היראה (המסתעף מזה שהוא כנגד בית קה"ק) הפועל שלא יקל ראשו כו'. וצ"ע.

15) במאירי יבמות שם, ד"לא יכנס כו' פירוש מורא מקדש מפתח העזרה ולפנים הוא מה"ת. . בהר הבית מד"ס שלא יכנס כו'. ועד"ז כתב שם בחלק הפסקים, וממשיך "הא מן התורה הר הבית מותר בכך שהרי מחנה לוי' הוא ואין קרוי מקדש אלא כו'". אבל מדברי הרמב"ם כאן מובן שגם הר הבית הוא מה"ת, וכמוכן מפשטות לשונו שמתחיל איזו היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית במקלו כו', וכמפורש בקרית ספר כאן (וכמוכן גם מבה"ג, סמ"ג וחינוך שם). ויל"ע אם זהו לפי שלענין מורא מקדש גם הר הבית הוא בכלל מקדש (ולא כמו שמשמע בדבריו בפ"א ה"ה), או לפי שזה ההר שעליו עומד המקדש חל עליו דין מורא מצד המקדש שעליו ולא מצד שגם עליו חל דין מקדשי תיראו (ראה שו"ת אבני נזר יו"ד סתנ"א אות כ. גלינוי הש"ס להר"י ענגל יבמות שם בסופו). ולהעיר מספרי דבי רבי (לספרי תצא כג, טו דלמד מורא מקדש דלא יכנס כו' מ"וה' מחניך קדוש" (כהובא בקרי"ס כאן)), דהאיסור גם בהר הבית, כי "מחניך" משמע שתי מחנות מחנה שכניה ומחנה לוי' שהוא הר הבית.

בהם לבטאות "מורא מקדש", וזהו שמקדים בתחילת הפרק "ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שציוה על יראתו" (ומשנה מלשון הש"ס "שהזהיר על המקדש"), שאין כוונתו לשלול היראה מן המקדש עצמו (שלא ישתחוה אליו לשם אלקות ח"ו), אלא להדגיש דהיראה כאן ענינה (לא רגש היראה "מן המקדש אתה ירא", אלא) קיום ציווי היראה (ציוה על יראתו) במעשה, וזהו שממשיך תיכף לאח"ז (כמו הברייתא שבש"ס) "ואי זו היא יראתו לא יכנס כו"¹³.

ועפ"ז דברי הרמב"ם בהמשך ההלכות עולים כמין חומר: בה"ג גוה"ד מפרט הרמב"ם את הדינים שהם חלק ממצות מורא מקדש: "וכל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל כו'", ואח"כ מתאר אופן היציאה לאחרי העבודה: "כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורנית מעט מעט ומהלך בנחת על צדו עד שיצא מן העזרה, וכן אנשי משמר כו' יוצאין מן המקדש כמי שפוסע אחר תפלה לאחוריו" – ובזה מסיים "וכל זה הוא ליראה מן המקדש", כלומר, אע"פ שהם רק ענינים של פעולות ולא עצם רגש היראה והפחד שבלב, מ"מ נכלל כ"ז במצות מורא מקדש, כיון שהם "ליראה מן המקדש", בשביל קיום מצות יראה, שהיא במעשה.

ואח"כ בהלכה ה' מתחיל בדין וגדר חדש במצות מורא מקדש – "וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת כו' ויראה עצמו שהוא עומד לפני ה' כו'

13) להעיר שגם בנוגע למצות "ואהבת לרעך כמוך" (קדושים יט, יח) מובן מדברי הרמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"ג) שהמצוה היא לא הרגש בלבד, אלא גם החיוב לעשות פעולות של אהבה. וראה גם רמב"ם הל' אבל רפי"ד. ואכ"מ.

חידושים וביאורים

נהל' בית הבהירה להרמב"ם

בגדר חיוב שמירת המקדש

יבאר סברות חדשות במה שנזכר דין זה במס' מדות דמיירי בצורת הבית, ובתמיד דמיירי בעבודת התמיד דוקא / יחקור אם השמירה היא דין בבית או בעבודה / יתרץ קושיות רבות שיש בדברי הרמב"ם בזה

מיהא לכאורה עדיין דרוש בזה ביאור, דכיון שסו"ס באה כבר משנה זו קשה למה הוצרך לשנותה עוה"פ בריש מס' מדות? (שבאה בהמשך ל(מש"נ ב) מס' תמיד "בג' מקומות כו"), והו"ל להתחיל "בכ"א מקומות הלויים שומרים בביהמ"ק" [אף די"ל דכיון דצריך לאשמעין שמירת לויים מביא דין שמירה בשלימותו]. וכן הקשה כבר אאמו"ר בתורת לוי יצחק (ע' ער). ועיין בב"ש שם על הגמרא "מיהו מתניתן" (הובא בהגהות מהר"ב רנשבורג) שכתב דגם במשנה דמס' תמיד צ"ל "והלויים בכ"א מקומות" (ועפ"ז תוגדל הקושיא דכבר נשנית בתמיד – כיון דגם שמירת לויים נשנית שם).³

(2) ראה תפא"י שם.

(3) אבל ראה שטמ"ק שם. בהגהות חק נתן שם.

א

יבאר דגדר השמירה מדין חובת הבית או חובת גברא תלוי בטעם השמירה אם הוא משום כבוד או מכניסת זרים

ידועה קושיית העולם, גבי חיוב שמירת המקדש, דמצינו לחיוב זה שנכפל בש"ס בריש תמיד ומדות, "בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש", ולכאורה באחת מהני מסכתות מיותרת היא הלכה זו (ובפרט שמס' מדות באה תיכף לאחרי מס' תמיד). וב"המפרש" למס' תמיד כתב, "משום דבעי לאורי במעשה דתמיד עבודת הכהנים נקט תחלה שמירתן ומקום שכיתבתן עד שהוא מסדר כל הסדר כו".¹

(1) ראה גם פי' הראב"ד שם כו, סע"ב.

חידושים וביאורים

לה

מ"ע כב) ובפיהמ"ש ריש תמיד⁶, וכביאורו רפ"ח מהל' בית הבחירה – "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין", הרי זהו פרט בפלטרין, במקדש גופא; אבל מצינו גם טעם אחר בשמירת המקדש, עיין בדברי רש"י בפרשת במדבר (ג, ו) שכתב דבן לוי "שמירת המקדש עליו שלא יקרב זר כו"⁷, ובביאורי הגר"א ריש תמיד: "האי שמירה מפורש בסדר קרח משום שלא יכנס זר בתוכו". היינו שהשמירה היא למנוע כניסת אחרים כזר, טמא וכיו"ב (ראה מו"נ ח"ג פמ"ה⁸), וכן מצינו טעם שהוא בכדי לשמור הכלים וכו"⁹ (ראה אבנ"ז שם אות ד¹⁰). עזרת כהנים למס' מדות מ"א ד"ה בלשכת הפרוכת (הב). ולטעמים אלו האחרונים נמצא דהוי פרט בחיובי הכהנים והלויים כו' (ודו"ק בענין זה בדברי רש"י שם. וכן מובן מסיפור הכתוב (קרח ית, ד) – כמשי"ת להלן).

ובאמת י"ל דתרווייהו איתנהו ב'י. ומעתה הי' אפשר לבאר זה שנשנית המשנה בג' מקומות הכהנים שומרים הן בראש מס' תמיד והן בראש מס' מדות. כי הנה מס' מדות ענינה הוא כשמה, דבה מיירי התנא "במדות המקדש

ויש לומר הביאור בזה, בהקדים חקירה יסודית במצות שמירת המקדש, שיש לבאר גדרה בב' אופנים. מחד מצינו לומר שהשמירה היא פרט ודין בעניני גוף הבית, שמגדר בית המקדש שתהי' בו שמירה. אבל מצינו גם לומר שהיא פרט ודין בעבודת מקדש, דבדין עבודת הכהנים והלויים נכלל שעליהם לשמור את המקדש. ובאמת, כבר האריכו הרבה בספרים לדון אי מצות שמירה חשיבא עבודה או לאו. עיין בזה באבני נזר (יו"ד סתמ"ט), ובארוכה בס' משכנות לאביר יעקב (להרהמ"מ גלבשטיין) ח"א⁴.

ועוד יש לומר החקירה בסגנון אחר, דיש לדון אם השמירה היא דין בהחפצא או בהגברא. פירוש, אי מצות שמירת המקדש הוי דבר הנוגע להמקדש עצמו, חובת "חפצא", שהמקדש צ"ל נשמר (אלא שחייב שמירה זו הוטל על הכהנים והלויים), או שמלכתחילה היא חובת "גברא", ממצוות (ועבודות) הכהנים והלויים, (אלא שהחייב הוא לשמור את המקדש). ולדרך חקירה זו אין מוכרח שיהי' הדבר תלוי אי שמירתה עבודה או לאו⁵.

והנה לכאורה י"ל דתליא מילתא בטעמי מצות השמירה. דאם מצות שמירת המקדש הוא מטעם "כבוד" למקדש, כמ"ש הרמב"ם בסהמ"צ

6 ועד"ז הוא בפ' הראב"ד ריש מס' תמיד: "ושומרים את המקדש בשביל כבודו". רא"ש שם. מאירי שם. רע"ב ריש תמיד ומדות.

7 וראה גם מש"כ רש"י בפ' קרח ית, א.

8 אך שם צירף ב' הטעמים יחד: "ומכלל הדברים המביאים להגדיל המקדש כו' עד שיגיע לנו יראה שלא יבוא אליו לא שכור ולא טמא כו'", ועד"ז הוא באבנ"ז שם אות ה. אבל שם שלא לטמא את המקדש.

9 וראה בהמפרש שם "דאי לא נפקא לן מקרא הו"א דלא צריכי שומרים. דאין עניות במקום עשירות ואי גנבי כלי המקדש יקנו אחרים".

10 אך גם שם צירפו לכבוד המקדש.

4) וכן בצפ"נ להגאון מרגצוב בכ"מ – ראה צפ"נ עה"ת ר"פ נשא (ד, לו). מה) ובהמובא בהערות שם. אמבובהא דספרי לספרי זוטא ריש קרח סק"ו.

5) וראה בסהמ"צ ממצוה כב ואילך, שבכ"מ מתחיל "שצוה הכהנים". ובכמה "שצונו" (וכ"ה במ"ע לט ואילך). אף שרובם ככולם עבודות הן (וראה חמד"י במ"ע כט). וראה ספר חידושים וביאורים בהל' ביהב"ח סימן א ובהערות 55-56.

ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות, רוצה לומר אתם תהיו לי לפני תמיד, וכבר נכפל זה הצייוי בלשון אחר והוא אמרו ושמרו את משמרת אהל מועד וכו"¹³.

והרבה יש לעיין ולדקדק כאן. חדא, מאיזה טעם שינה בספר ההלכות¹⁴ מבסהמ"צ – שבספר היד הביא הכתובים לבסוף¹⁵ (בה"ב) ולראי' ש"השומרים הם הכהנים והלויים שנאמר כו", דבפשטות לומר דמהנך קראי למדנו הפרט שחויב שמירה זו מוטל על הכהנים והלויים, משא"כ בסהמ"צ – שהביאם למקור ולימוד על עצם חובת השמירה. ואין ליישב ולומר דהראי' מהכתובים שבספר היד קאי על כל מה שכתב לפניו¹⁶, גם על עצם שמירת המקדש שבה"א, והטעם שלא כתבו בתחלתה בה"א הוא בכדי שיכלול גם הפרט שהשומרים הם הכהנים והלויים – זה אינו, כי לא משמע כן בפשטות לשונו "והשומרים הם הכהנים והלויים שנאמר כו", ומלבד זאת, הרי הדין שבאמצע (ש"מצותה כל הלילה") לא נלמד מכתובים אלה, ועוד, דלפניו ה"ל לכלול גם מש"כ אח"כ בה"ד "הכהנים שומרים מבפנים והלויים מבחוץ" שגם זה למדין בספרי (עה"פ, ועד"ז בספרי זוטא) מפסוק זה עצמו "אתה ובניך אתך גו", וכמו שהביא בסהמ"צ שם.

ותו יש לעיין בהך טעמא דשמירה שהוא משום כבוד, דאם אכן ס"ל להרמב"ם דמצות השמירה אינה מפני פחד מאויבים ולסטים אלא

וצורתו ובנינו וכל עניניו" (הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות, והובא בתויו"ט בפתיחה למס' מדות), והיינו שאין ענינה לבאר העבודות והמצות שמקומם בביהמ"ק, כ"א ה(מדות של) הבית עצמו¹¹. אמנם במס' תמיד המדובר בהעבודות הנעשות בביהמ"ק, ובל' הרמב"ם (שם) היאך היו מקריבים התמיד. וזהו שבב' המסכתות קאמר "בג' מקומות הכהנים שומרים כו", כי במצות שמירת המקדש ישנם שני הענינים – ענין בעבודות הכהנים, ענין בהבית עצמו.

ב

יקשה בדברי הרמב"ם גבי שמירה בדרך שהזכיר המקראות ובמה שסבר דהשמירה בלילה דוקא

ובזה יש לתרץ דברי הרמב"ם לענין שמירת מקדש. דהנה, ז"ל בריש פ"ח מהל' בית הבחירה: "שמירת המקדש מ"ע, ואעפ"י שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו, אינו דומה לפלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין"¹². וממשיך בה"ב "ושמירה זו מצותה כל הלילה, והשומרים הם הכהנים והלויים שנאמר (קרח ית, ב) ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות כלומר אתם תהיו שומרים לי, והרי נאמר (שם, ד) ושמרו את משמרת אהל מועד, ונאמר (במדבר ג, לח) והחוננים קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרי משמרת הקודש". ובסהמ"צ (מ"ע כב) כתב: "שצונו לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד לכבוד ולרוממו ולגדלו והוא אמרו לאהרן

(13) ועד"ז הוא בחינוך מצוה שפח.

(14) שבתראי הוא וכתבו בלה"ק (משא"כ ספהמ"צ שכ' בערבית).

(15) וראה שם ריש פרק שלפניו: מ"ע לירא מן המקדש שנאמר כו'.

(11) ראה תורת לוי יצחק שם ס"ע ערב.

(12) מספרי זוטא – הובא בילקוט – (קרח שנסמן לקמן) כנסמן בכסף משנה.

של הליכה זו, ומהי שייכותה למצות שמירת המקדש.

ג

יתרץ דהכתובים עוסקים בחובת גברא, והרמב"ם רצה לעסוק בגדר הדבר לדינא שהוא מדין גוף הבית

ולדברינו גבי גדר שמירת מקדש, שיש מקום לחקור אם הוא דין בבית גופא או בעבודת בני לוי – יש לתרץ היטב מה שהרמב"ם לא הביא בהל' ביהב"ח הפסוקים הנ"ל לראי' על עצם דין שמירת המקדש. דיש לומר שלדעת הרמב"ם (בספר היד) מצות שמירת המקדש היא פרט וענין בהבית עצמו, וכלשונו "אין שמירתו אלא כבוד לו אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין", וכדמוכח גם מזה שהביא כל דיני שמירת המקדש בהל' בית הבחירה שבהן מדובר על דבר קדושת ומצות בית הבחירה עצמו, וצורת הבית וכו', ולא על דבר העבודות הנעשות בו (דבהנהו מיירי בהלכות "כלי המקדש והעובדים בו" (ראה שם פ"ג ופ"ד), ובהל' "תמידין ומוספין" וכו').

ושוב מבואר דלהכי לא הביא כתובים אלו לראי' על עצם דין שמירה דס"ל כאן שהוא חיוב על הבית, כי בכתובים אלו מבואר רק החיוב "גברא" שעל הכהנים והלויים לשמור (את הבית). ועוד זאת והוא העיקר: הכתובים דפ' קרח באים בהמשך לטענת בני' "כל הקרב קרב אל משכן ה' ימות גו'" (יז, כח. פרש"י שם) אשר לכן ציוה הקב"ה "אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש . . ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות" שהכהנים והלויים יהיו שומרים שלא יכנסו בני' להמשכן. ומצד כל זה אין מכתובים

ל"כבודו" של המקדש, כנ"ל מדבריו בסהמ"צ ובפיהמ"ש, הרי הו"ל למסבר דצריכה להיות שמירתו כל היום וכל הלילה (כדעת המפרש ופי' הראב"ד¹⁶), והרמב"ם כתב "ושמירה זו מצותה כל הלילה"¹⁷, וביום ליכא מצות שמירה. ועיין במנ"ח (מצוה שפח) וסיים "ואפשר שמצאו באיזו ברייתא וצ"ע"¹⁸. ובאמת מלבד הקושיא שבסברא יש לעיין בהך חידוש דשמירה רק בלילה, דהנה בהכתובים הנ"ל שהביא הרמב"ם לא נזכר שמצותה בלילה דוקא, ומשמעותם בפשטות שהשמירה תהי' בכל זמן¹⁹ (וכמש"כ בסהמ"צ שם "אתם תהיו לי לפני תמיד").

ועוד יש להוסיף דקדוק אחד במש"כ בסהמ"צ "ללכת סביבו תמיד"²⁰ – מהו ענינה

16 וכ"ה דעת הרא"ש שם, לפי דעת האחרונים. אבל ראה לקמן הערה 39. וראה מנין המצות להרמב"ם שבריש ספר היד שאף שנכתב בקיצור הכי נמרץ בכל זה דייק וכתב – במ"ע כב "לשמור בית זה תמיד". ובראב"ד שם (כט, א) הביא חילוקים ברוחות.

17 וכ"כ בסהמ"צ מל"ת ס"ז. וע"פ תרגום העליר וקאפאח כן הוא גם בסהמ"צ מ"ע כב שם "ללכת סביבו תמיד" בכל לילה כל הלילה", וכ"כ בסמ"ג עשין קסה. חינוך שם. וכן דעת הרמב"ן (במדבר א, נג). ר"ש רע"ב ותיו"ט ריש מדות. תוס' עירובין כג, א ד"ה שהוא ע' אמה. תוס' יומא י, ב ד"ה רבנו. באר שבע ריש תמיד. מל"מ הל' בית הבחירה רפ"ח.

18 ובליקוטים שבמשניות לריש מדות הקשה כן בשם "ב"ד", וסיים ש"הרמב"ם נמי בחיבורו לא כתב אלא דשמירה זו מצותה כל הלילה ולא מיעט היום מן השמירה אלא שאינה מצוה ביום כמו בלילה". וראה לשונו בסהמ"צ הובא בהערה 17.

19 ראה עד"ז בתפא"י ריש תמיד דבקרא לא נזכר לילה. תורת לוי"צ בביאור מס' מדות (ע' רפא). ושם: חילוק בין שמירת כהנים ולויים. ובעזרת כהנים למס' מדות מ"א ד"ה "והמפרש ז"ל בתמיד".

20 וכ"ה בהוצאת העליר (כנ"ל הערה 17). אבל בהוצאת קאפאח "ולבקרו תמיד בתדירות".

דפרשת במדבר, "והחונים") הוא לענין "שהכהנים היו שומרים".]

אלא שלכאורה עדיין יש לעיין כאן דהיא גופא תקשי, דאי הכי דהכתובים מיירי לענין חובת גברא, ובסיפור הכתוב דפ' קורח מבואר שהטעם הוא מפני כניסת זרים, כנ"ל – שוב אמאי לא ס"ל להרמב"ם שזהו טעם שמירתו "שלא יכנסו כו". מיהא בזה יש לתרץ דהרמב"ם סבר דאינו שייך במקדש לדורות לפי שבביהמ"ק השערים סגורים (וראה בבאורי הגר"א הנ"ל שהביא סברא זו. עיי"ש)²⁴.

ד

יקשה ביסוד זה דהשמירה היא דין בהבית, וגם במה שהחובת גברא שבזה הובא במס' תמיד דוקא

איברא, דעדיין צ"ע בכ"ז (מלבד שעדיין לא תורצו הקושיות האחרות שברמב"ם הנזכרות לעיל, הנה גם ביאור זה עצמו צריך הבנה). כי אם שמירת המקדש היא מטעם "כבוד", ש"אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין כו", הרי גם כשישנם רק שומרים אחדים (או אפילו רק אחד) הוי פלטרין שיש עליו שומרין, שבזה הוא "כבוד המקדש"²⁵ (ומה שבג' מקומות

אלו הוכחה גמורה על עיקר הענין שבשמירת המקדש, שלדעת הרמב"ם הוא (רק) בשביל כבוד המקדש כנ"ל, חלק ופרט בביהמ"ק עצמו.

ומה שבסהמ"צ שם הביא פסוקים אלו על עצם מצות שמירת המקדש, כי בסהמ"צ²¹ דרכו להביא המקור והראי' מהכתוב על כלל המצוה, וע"ז שפיר יש ראי' כי הרי סו"ס בפסוקים אלו כתוב החיוב לשמור את המקדש (אף שבכתובים לא משמע שזהו מצד כבוד כנ"ל)²². משא"כ בספר היד מביא הראיות מהכ' בעיקר בכדי לבאר תוכן המצוה.

[ומעתה, לפי מה דאמרין שבכתובים אלו קאי בחיוב גברא שעל בני לוי – יש לבאר גם הצריכותא דג' כתובים אלו²³. כי בענין חיוב הגברא יש כמה חלוקות בין החייבים בזה וכו', ושוב יש לפרש דמהפסוק "אתה ובניך אתך גו" למדין שהכהנים היו צריכים לשמור, ומהכתוב "ושמרו את משמרת אהל מועד" ילפינן שמירת הלויים. ומהכתוב דפרשת במדבר, "והחונים גו", למדים שהכהנים והלויים אינם ביחד, ורמזו כאן לשמירת כהנים בג' מקומות כדאי' בש"ס (כו, א) שומרים משמרת למשמרת או כדאמר בריש הסוגיא שם "אהרן ובניו גו". ועיין ברע"ב ריש מס' תמיד ומדות שלא הביא כתובים על עצם דין שמירת המקדש כ"א רמז לג' מקומות מכתוב הנ"ל. ועיין עוד פי' הראב"ד ורבינו גרשום שם, דקושיית הש"ס מנה"מ (שע"ז הביא התרצן קרא

21) וכן במנין המצות שבראש ספר היד.

22) וע"ד מה שתי' בהגהות חק נתן למס' תמיד בתחלתו, ד"ה "המפרש", על סתירת דברי המפרש ממש"כ על המשנה למש"כ בגמרא.

23) וראה עולת תמיד (לבעל "ערוגת הבשם") בפ' הגמרא שומרים משמרת למשמרת.

24) וראה עוד טעמים – עזרת כהנים שם ד"ה "ובדברי רש"י ז"ל כו", עולת תמיד ד"ה "והנה מקרא" (וראה מנחת תמיד שם סק"י. ושם מתרצים גם הקושיות דלעיל ס"ב בדעת הרמב"ם שהשמירה היא בלילה דוקא). וראה בפ' המשניות להרמב"ם תמיד שם, שמשמע שגם במשכן הי' שומרים מטעם כבוד.

25) וכדמוכח מזה שלא הביא הא דשומרים בכ"ד מקומות בסהמ"צ שם, כ"א "שצונו לשמור המקדש". וראה בהנסמן לעיל ס"ג בבאורי קושיית הגמ' תמיד "מנה"מ". ולהעיר גם מהמפרש ריש תמיד "דאי לא נפקא לן מקרא . . . הו"א בחד שומר סגי". וראה בהערה

חידושים וביאורים

לט

של הכהנים. ועבודת הכהנים וכו' הרי זה שייך למסכתות הדנות בעבודות הכהנים וכו' כגון יומא, זבחים, מנחות כו' ולא למס' תמיד הדנה בעיקר בסדר "עבודת התמיד"³⁰.

גם צריך עוד ביאור בעצם הפירוש ששמירת המקדש היא פרט במצות הבית עצמו (אשר משו"ז נשנית היא בריש מס' מדות) – דהרי גם לפי הביאור שהוא משום כבוד המקדש, הרי"ז רק שהשמירה יש לה מטרה שהיא בשביל כבוד המקדש כו', אבל היא עצמה אינה צורה ומידה בבנין, ולמה נשנית במס' מדות שענינה מדות ובנין ביהמ"ק עצמו (ולא עבודות הנעשות בו), מאחר שסו"ס זהו חיוב ומצות הכהנים והלויים (אף אם נאמר שהוא מחוייב משום כבוד הבית).

ה

יחדש סברא דהשמירה היתה משום שלא יסיחו דעתם מהמקדש ועפ"ז יתריץ מה שהיתה דוקא בלילה

ויובן בהקדים מה שתירץ בתפארת ישראל ריש תמיד³¹, על הקושיא הנ"ל (בס"ב), דאם השמירה היא מטעם "כבוד" למה לא היו שומרים המקדש גם ביום – כי ביום אי"צ שמירה מחמת כבוד, כי ע"י הליכת הכהנים אנה ואנה כולו אומר כבוד, אבל בלילה שאין

30) וכמו שמסיים בפ"ז סוף מ"ג "זהו סדר התמיד לעבודת בית אלקינו כו'". אף שמבואר בה גם שאר עבודת היום החל מתרומת הדשן וסדור המערכות שקודם התמיד (ספ"א ופ"ב), ודישון מזבח הפנימי ודישון המנורה וכו' (בפ"ג ואילך). ואולי י"ל (בדוחק) ד"סדר התמיד" הוא לשון נופל על ל', וכוונתו – סדר התמידי (ונעשה) בכל יום.

31) ועד"ז כ' באורות המצות מצוה שפח (הובא במשכנות לאביר יעקב שם סי' יו"ד (ה, סע"א ואילך)). ועוד.

הכהנים שומרים ובכ"א מקומות הלויים, הוא חובת גברא, שהוטל על הכהנים והלויים²⁶ לשמור בכ"ד מקומות)²⁷, וא"כ מה טעם נאמרה המשנה בכ"א מקומות הלויים שומרים במס' מדות (המקדש)²⁸ – מאחר שמצד המקדש די' השמירה של שומרים אחדים שיהי' נקרא "פלטרין שיש עליו שומרין".

וגם לאידך צריך להבין, מהי השייכות של כל ענין השמירה למס' תמיד, הלא ענינה בעיקר הוא לבאר עבודות התמיד ושם המסכת הוא "תמיד", וכמש"כ הרמב"ם²⁹ (בהקדמתו לפי המשניות) ש"מס' תמיד . . אין בה דיבור לא ע"ד חכמה ולא ע"ד איסור והיתר אלא סיפור שהוא אומר היאך היו מקריבין התמיד כדי לעשות כן תמיד". ומדוע הובאו בה סדרי השמירה

הבאה ובהערה 27.

26) ראה ביאורי הגר"א שם.

27) ובכלל צ"ע לדעת הרמב"ם אם כל הכ"ד שומרים הם מה"ת, ראה בהערה 25. ולהעיר מלשונו בהל' ביהב"ח שם ה"ד שכ' "מצות שמירתו שיהיו הכהנים כו' וכ"ד עדה שומרין אותו בכל לילה תמיד בכ"ד מקום. הכהנים בג' מקומות כו'" שלא משמע שכולם בכלל מצות השמירה מה"ת (אף שבספרי זוטא קרח שם (פסוק ג) איתא "ושמרו משמרתך מלמד שהכהנים והלויים שומרים בכ"ד מקומות"). וראה מל"מ שם "מן הכתוב נראה דבחד לוי שומר סגי אלא אפשר דדוד תיקן כו'". וראה פיהמ"ש להרמב"ם תמיד שם "רמז לכהנים שיהיו שומרים בג' מקומות כו'" ועד"ז הוא ברע"ב ריש תמיד ומדות. אבל ראה מל"מ ה"ה שם "דהא מקרא ילפינן דכהנים ישמרו בג' כו'".

אבל ראה מג"ח שם דכ' דכל הכ"ד מקומות הוי מדאורייתא. וכ' "וכן נראה מהר"ם ומהרמ"ח. וכ"מ ברמב"ם ממש"כ בתחלת הל' ביהב"ח: יש בכללן שש מצות . . לשמור סביב. ולשונו הנ"ל – יש לתרצם.

28) אבל עיין מה שהבאנו לעיל ריש ס"א ממש"כ בב"ש. וראה בראב"ד שבהערה 1.

29) אבל ראה מאירי בהקדמתו למס' תמיד.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

במס' מדות. והיינו שאי"ז עבודה שמקומה בביהמ"ק, אלא חשיבות המתוספת ועושה שינוי בהמקדש עצמו, וכדיוק ל' הרמב"ם "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין". פירוש, דאין זה דבר בפ"ע שמקום עשייתו – בג' מקומות כו' בבית המקדש, כ"א זוהי עשי' (בחשיבות) בית המקדש – בשמירה על הפלטרין משתנה גוף הפלטרין ואינו דומה ל"פלטרין שאין עליו שומרין"³⁵.

ובזה יתורץ שפיר זה שכתב הרמב"ם "ושמירה זו מצותה כל הלילה", וזה שנשנית השמירה גם במס' תמיד דוקא (ולא במסכתות אחרות העוסקות בעבודת מקדש, כנ"ל). כי ביום היו הכהנים עובדים עבודתם בביהמ"ק שהתחלתה היא עבודת התמיד בבקר משעה שהאיר פני המזרח (תמיד פ"ג מ"ב. רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"א ה"ב³⁶), ובהקרבת הקרבנות ה' צ"ל כוונה, "ולשם ששה דברים הזבח נזבח כו" (זבחים מו, ב. רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פ"ד ה"א ואל"ך), ופשיטא שכשהכהנים בעבודתם ה"ז היפך היסח

בו עבודה, צריך להראות כבוד וגדולה לבית המקדש ע"י השמירה וכו'. ודבריו עדיין צריכים ביאור ועומק, מהו ענינו של כבוד זה שע"י הליכת הכהנים בעבודתם, ומהו הצד השווה שבין הכבוד בשמירת המקדש והנעשה ע"י הליכת הכהנים וכו'.

ולהכי נ"ל דשמירה זו מפני הכבוד ענינה שלא יסיחו דעתם מהמקדש, וכמ"ש הרא"ש ריש מס' תמיד: "כבוד המקדש שלא יסיחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה". ואין פי' היסח הדעת זה כהיסח הדעת דקדשים מחמת חשש טומאה³² וכיו"ב, כ"א שלילת היסח הדעת זה – מורה על רוממות וגדלות הבית, שתמיד ישנם אנשים סביבו שאינם מסיחים דעתם ממנו לעולם [ועל דרך הענין בתפילין וציץ ש"כל זמן שהן עליו לא יסיח דעתו מהם אפי' רגע אחד" (רמב"ם הל' תפילין פ"ד ה"ד³³) מצד קדושתן]³⁴.

והנה ענין שמירה זה שלא יסיחו דעתם ממנו הוא ענין בהבית עצמו, ולכן שנשנית השמירה

(32 כמו שפי' בעזרת כהנים פ"א מ"א ד"ה "שומרים ז"ל המפרש" וד"ה "בעשרים וא' מקום (הא)". וראה אבנ"ז שבהערה 8.

ולהעיר מהמ"ד (פסחים לד, א. פרש"י שם ד"ה פסול הגוף) דהיסח הדעת בקדשים הוא פסול הגוף (פסול לעצמו ולא פסול מצד חשש טומאה). ולהעיר שגם היסח הדעת בתרומה וקדשים הוא מצד הכ' "משמרת – עביד להו שימור" (פרש"י שם ד"ה בהיסח הדעת. רמב"ן וריטב"א חולין ב, ב ד"ה ואם שחט. וראה אנציקלופדי' תלמודית בערכו).

(33 וראה טושו"ע (ואדה"ז) או"ח ר"ס כח, והוא ממנחות לו, ב. וש"נ.

(34 ראה רמב"ם שם. ולא מטעם שמא יפיח כו' – וכת' השני בתו"י יומא ת, א ד"ה תפילין. ובתוס' שבת מט, א ד"ה שלא יישן. וראה שו"ע אדה"ז שם, ושאג"א סל"ט מ' פי' היסח הדעת. ובאנציקלופדי' תלמודית ערך הנחת תפילין.

(35 וע"פ מרז"ל דכל מי שלא נבנה ביהמ"ק בימיו הרי זה כאילו נחרב בימיו (בירוש' יומא פ"א ה"א: כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו), לפי השיטה דחורבן בית המקדש הוא ענין נמשך (צפע"נ מילואים טו, א. הובא במפענח צפונות ספ"ה) – י"ל עד"ז בה"תועלת" דמס' מדות "שהוא זוכר מדת המקדש... כי כשיבנה ב"ב יש לשמור ולעשות התבנית ההוא והתבניות והצורות והערך מפני שהוא ברוח הקודש כמו שאמר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" (הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות, והובא בתיו"ט בפתיחה למס' מדות). הנה ע"י ידיעה זו דשמירת המקדש ודמדותיו ואין מסיחין דעתן ממנו – ה"ז גם עתה חורבן ביהמ"ק בדרגתו דפלטרין שיש עליו שומרין כו'.

(36 וראה פס"ד להצ"צ חי' על הרמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ה [שמא] ג, ג.

חידושים וביאורים

מא

הדעת מהמקדש³⁷. אבל בלילה שאין עבודה בבית המקדש³⁸, נצטוו בשמירת המקדש "שלא יסיחו דעתם ממנו"³⁹. וזוהי השייכות דמצות

ולכאורה עפ"ז איכא נפק"מ להלכה, שזה שהיו שומרין את המקדש בלילה, אין פי' כל הלילה כולה, אלא – עד התחלת עבודת התמיד, עכ"פ הזמן שלעולם אין מאחרין יותר⁴¹, שאז ע"י עבודת הכהנים⁴² מתקיים תוכן הענין דשמירת המקדש ואין צורך בשמירה. ויל"ע אם (להרמב"ם) זהו עד התחלת הקרבת התמיד ממש או די עד שיבוא הממונה או עד שתתחל תרומת הדשן. שזמן בוא הממונה הי' "קודם שיעלה השחר סמוך לו" (רמב"ם פ"ח מהל' ביהב"ח ה"א, רפ"ו מהל' תמידין). וזמן תרומת הדשן "משיעלה עמוד השחר" (רמב"ם שם פ"ב ה"א. וראה לה"מ שם)⁴³.

37 ואף שבה"ששה דברים" לא מצינו שיהא צריך מחשבה וכוונה שהוא מקריב במקדש כו' הרי:
(א) מזה שכשחשב באחת מד' עבודות (שחיטה, קבלה, הולכה וזריקה) מחשבת חוץ למקומו (לזרוק דמו או להקטירו כו' חוץ לעזרה) הזבח פסול (זבחים כז, ב. כט, ב. רמב"ם פי"ג מהל' פסוה"מ) הנה אף שמחשבה הפוסלת – היא מחשבה בפועל, עכ"פ יש ללמוד מזה שבהקרבה בסתם נכלל אשר הוא מקריב קדשים על המזבח בעזרה.

(ב) מהששה דברים דצריך שתהא מחשבתו, הוא שהזבח הוא להשם ברוך הוא, ולשם נח"ר להקב"ה שאמר ונעשה רצונו כו', הרי עד"ז גם השמירה לכבוד המקדש שאין מסיחין דעתן ממנו, אי"ז מ"פלטריין" סתם, כ"א פלטריין של ממה"מ הקב"ה השוכן בו כו'. וע"ד מצות מורא מקדש ש"לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה" (ספהמ"צ מ"ע כא. וראה רפ"ז מהל' ביהב"ח) – ראה ביאור הרי"פ פערלא (לסהמ"צ להרס"ג) עשה יג, דשמירת המקדש משום כבודו כו' הוא אותו הענין דמורא מקדש (ולדעת הרס"ג נכלל במצות מורא מקדש).

נוסף לכ"ז הרי תכלית מצות בניין ביהמ"ק הוא "לעבודה בו יהי' ההקרבה והבערת האש תמיד כו' ההליכה לרגל כו'" (ספהמ"צ מ"ע כ. ריש הל' ביהב"ח) וא"כ לדעת הרמב"ם כאשר מקריבים קרבנות לשמה, הרי מחשבתו היא בהתכלית ובענין שהוא חלק מביהמ"ק עצמו (וראה ספר חידושים וביאורים בהל' ביהב"ח סימן א).

38 אף שהקטר חלבים ואיברים כשרים כל הלילה (משנה מגילה כ, ב. רמב"ם הל' מעה"פ פ"ד ה"ב) – הרי ענינו שמעלה אותם על המזבח ותו נקטרים מאליהם כל הלילה; הרי זה רק כשלא הספיקו להקטיר ביום (פסחים נט, ב ורש"י ד"ה כשנתותרו). וברמב"ם שם ה"ג "אעפ"י שמוותר . . . אין מאחרין אותן לדעת אלא משתדלין להקטיר הכל ביום", וראה אבנ"ז או"ח סי' כג. לקו"ש ח"ג פ' צו.

39 ועפ"ז י"ל (בדוחק) שגם הרא"ש ס"ל – דשמירתו הי' רק בלילה ומש"כ "שלא יסיחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה" כוונתו לומר טעם חיוב השמירה בכלל,

וביום א"צ שמירה שלא להסיח דעת – כיון שישנה עבודת היום כו' ככפנים.

40 להעיר מפי' הראב"ד (נסמן בהערה 1) הדכא במתני' אצטריך לאשמעינן אלא . . . האיך נהגו בו בלילה לעשות עד זמן הקרבן התמיד. וראה להלן בפנים בענין זמן זה.

41 ראה הנסמן לעיל גבי האיר פני המזרח, ולהלן בפנים ובהערות.

42 שזמנה קבוע "קודם שתעלה החמה כו'" (ראה הנסמן לעיל גבי האיר פני המזרח). ואף "שפעם אחת דחקה השעה כו' הקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום" (רמב"ם שנסמן שם) – הרי ודאי ש"דחקה השעה" הביאה שיחקרו לדעת הסיבה כו' היפך היסח הדעת. ועוד שגם אז קדמה להקרבה ששילשלו קופות של זהב (ירוש' ברכות רפ"ד – שהובא בפיה"מ עדיות רפ"ו – שג"ז היפך היסח הדעת (אלא שאינו בביהמ"ק).

43 ולהעיר שהנ"ל "קודם שיעלה עמוד השחר כו' יבוא הממונה וכו' והיו בודקין והולכין את כל העזרה כו'" הביאו הרמב"ם בסוף הפרק בהל' ביהב"ח כהמשך וסיום לכל פרטי דיני השמירה. ולהעיר שלשון

שעבודת התמיד פטרה לא רק שמירת הכהנים, אלא גם שמירת הלויים). אמנם במס' מדות שמבאר בה שמירת המקדש בענינה דחשיבות בית המקדש עצמו, שע"ז נעשה "פלטרין שיש עליו שומרין", מבאר הן הג' מקומות שהכהנים שומרים והן שמירת הלויים בכ"א מקומות. כי אף שגם ע"י שומרין מועטין נעשה "פלטרין שיש עליו שומרין", הרי בהוספת מספר השומרין מצד חיובא דגברא, מאיזה טעם שיהי' – מיתוסף ג"כ בשמירתו מצד המקדש, שכולם פועלים בכבוד וגדולת המקדש, וכולם הם חלק בזה שנעשה "פלטרין שיש עליו שומרין"⁴⁸.

ו

עפ"ז יבאר גדר ההילוך סביב המקדש שהזכיר הרמב"ם גבי השמירה

עפ"י הנ"ל (שגדר שמירה זו מפני הכבוד הוא – שיש שומרים סביבו ואינן מסיחין דעתן ממנו) יש לבאר מש"כ הרמב"ם "ללכת סביבו תמיד" בשייכות למצות שמירת המקדש. דהנה תנא (מדות פ"א מ"ב. רמב"ם

ממש (ראה לעיל הערה 37). משא"כ בשמירת הכהנים הרי שלילת היסח הדעת הוא (לאו דוקא) ע"י מחשבה וכוונה בפועל כ"א עצם הדבר שעומדים סביב המקדש הר"ז מורה (שעם ישראל) אינן מסיחין דעתם ממנו (כדלקמן בפנים ס"ו ט"ו).

(48) וע"ד ברוב עם הדרת מלך. ולהעיר שמצינו בלולב שאף "מדאגבהי נפק ב"י" (סוכה מב, א. רמב"ם הל' לולב פ"ז ה"ט) הי' מנהגן של אנשי ירושלים יוצא מביתו לולבו בידו נכנס לביהכ"ס לולבו בידו מתפלל לולבו בידו כו' (שם מא, ב (מתוספתא סוכה פ"ב)). רמב"ם שם הכ"ד) ומסיק "כמה היו זריזין במצות" ובפרש"י שם ד"ה הכא "ולקחתה מצוה היא" (ועד"ז הוא בטושו"ע (ואדה"ז) או"ח רסצ"ו "שהאחיזה בידו מצוה" ור"ס תרנב).

ומעתה יש לבאר מה שבמס' תמיד הובאו רק הג' מקומות שהכהנים שומרים, ואילו במס' מדות הובא גם שהלויים היו שומרים בכ"א מקומות. דבמס' תמיד לא בא לבאר מצות שמירת המקדש מצד ענינו הוא, כ"א להדגיש אחת מפעולות עבודת התמיד השווה (ובאה בהמשך) לשמירת ביהמ"ק – שלילת היסח הדעת מהמקדש (ובהיסח הדעת הרי ישנם כמה שיעורין ומדריגות⁴⁴), הנה בזה נוגע בעיקר ענין שמירת הכהנים ש"מצות שמירתו שיהיו הכהנים שומרים מבפנים" (רמב"ם ביהב"ח שם ה"ד מספרי פרשת קרח), וכשהתחילה עבודת התמיד בביהמ"ק נשלל היסח הדעת זה ובמילא א"צ בשמירת הכהנים מבפנים⁴⁵, וע"כ אין מקום להביא גם הכ"א מקומות שהלויים היו שומרים, שהם היו שומרים מבחוץ (רמב"ם שם מספרי שם), ואי"ז דומה כלל⁴⁶ להיסח הדעת הנשלל ע"י עבודת התמיד⁴⁷ (אלא שבכלל מאתים מנה,

הרמב"ם היא "שמירה זו מצותה כל הלילה".

(44) ראה שאג"א שנסמן בהערה 34. ובאנציק' שם.

(45) ולא מיבעי לפי הראב"ד (תמיד כה, ב. ל, א) שזה שהכהנים מבפנים הוא במקום קדוש בעזרה (– וכן פי' בזרע אברהם (בספרי) בדעת הרמב"ם הובא במנ"ח שם), משא"כ לויים. אלא גם אם נפרש (כהמפרש בריש תמיד. ועוד. מנ"ח שם) שגם הכהנים לא היו שומרים בפנים העזרה ממש הרי היו עכ"פ ב"גגין ועליות וכו'" (וכיו"ב) ולפנים מן הלויים. ראה עזרת כהנים שם ד"ה בלשכת הפרוכת (ב') וד"ה לאחורי בית הפרוכת בסוף משנה א. משכנות לאביר יעקב שם בכ"מ (נסמן במפתח ענינים שם). אמבואה דספרי שם קטע המתחיל "וראיתי עוד".

(46) להעיר מפ' הראב"ד שם (כה, א): דנקיט תרי לישנא בל' חני' ובל' שמירה, א"כ חילוק הוא בין חני' לשמירה ולאחריו ולבניו לשון שמירה.

(47) ובמכש"כ שאפילו שמירת הכהנים אינה דומה לשלילת היסח הדעת ע"י עבודת התמיד, שהשלילה מהיסח הדעת היא ע"י עבודה בפנים ממש וכוונה

חידושים וביאורים

מג

בר שימור הוא כמבואר בפוסקים בענין שימור של מצה בליל ראשון⁵².

איברא, דהנה כאמור "איש הר הבית" הי' מחזור על כל משמר כו', וראה רע"ב מדות (פ"א מ"ב) שהי' ממונה על כל השומרים. ובפשטות הי' מחזור גם על משמרות הכהנים. וראה מל"מ שם ה"ו. ושם כתב: דמסתימת דברי רבינו (שם ה"י) נראה דהממונה הי' מחזור אף על משמרות הכהנים⁵³.

ומעתה י"ל דאיש הר הבית ה"ה כגדול עומד ע"ג, שאז בכו"כ דברים שצריך מחשבה, מהני גם מעשה קטן בצירוף המחשבה של הגדול העומד ע"ג⁵⁴. ובפרט בנדו"ד שאין צריך כוונה ומחשבה בפועל⁵⁵, כ"א שעצם המציאות שעומדים סביב המקדש הוי כבוד המקדש, שמורה כי אין מסיחין דעתם ממנו, ומספיק גם באופן שאינו עומד ע"ג כל הזמן, אלא שהולך סביב המקדש ומחזור על כל משמר ומשמר⁵⁶.

52 וראה משכנות לאביר יעקב שם סקל"ד. ובסי' קנט.

53 אבל ראה רמב"ם פ"ז מהל' כלי המקדש ה"ד. וראה עזרת כהנים מ"ב ד"ה "איש הר הבית (הב)".

54 ראה גיטין כב, סע"ב ואילך. תוס' שם ד"ה והא לאו. שו"ע אדה"ז סי' יא ס"ד ובקו"א שם סקב. וראה בהערה הבאה.

55 וע"ד סברת ה"יש חולקים" שבשו"ע אדה"ז ה"ל' פסח סי' תס ס"א. וראה צפע"נ ה"ל' חו"מ פ"ה ה"ט. הובא ב"כללי התוה"מ"צ"ע' רסט. ולכן גם אינו דומה למחשבה בשחיתת קדשים שלא מהני גם גדול עומד ע"ג "שהקדשים צריכין מחשבה" ממש (ראה תוס' שבהערה הקודמת. רמב"ם ה"ל' פסוה"מ פ"א ה"ו).

56 ובפרט לדעת הרמב"ם (ביהב"ח שם ה"ד) "שכ"ד עדה שומרין אותו בכל לילה" הרי י"ל שבכל זמן גדולים עע"ג. נוסף לזה אם נאמר שלדעת הרמב"ם אין צריך ג' מקומות מה"ת (ראה לעיל הערה 27), הרי דברבנן ודאי ש"ל שמהני גדול עע"ג.

ה' ביהב"ח שם ה"י) "איש הר הבית הי' מחזור על כל משמר ומשמר . . וכל משמר שאינו עומד . . ניכר שהוא ישן . . חובטו במקל כו" – מכיון שענין השמירה מפני הכבוד הוא מה שאין מסיחין דעתן ממנו, הרי ה"איש הר הבית" בשעה שהי' הולך סביבו (ממשמר למשמר) להבטיח שהמשמר לא (יישן ו)יסיח דעתו – ה"ו היפך היסח הדעת ביתר שאת – תוכן מצות שמירת המקדש.

ועפ"ז יש לבאר מה דאי' במשנה ריש תמיד ד"בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות והרובין שומרים שם⁴⁹, ובגמ' (כו, רע"א) אי' דקרא להם רובין "דלא מטו למיעבד עבודה", ופי' המפרשים (המפרש שם. פי' הראב"ד שם נדפס בגמרא כח, סע"ב). פי' הרא"ש שם) דהיינו פחותים מי"ג⁵⁰. ומצינו מי שהקשה ע"ז (באר שבע בגמרא שם. מל"מ ביהב"ח שם), היאך הניחו מצוה זו לקטנים שאינן בני מיעבד מצוה⁵¹. ועפ"י הנ"ל שזהו מצד היסח הדעת לכאורה קשה ביותר – היאך הניחו אותה לקטנים שאין בהם דעת. וע"ד שהקשה באבנ"ז שם (אות יא) "דקטן לאו

49 משא"כ בבית המוקד לא היו הרובין שומרין שם – כפשטות המשנה וכ"כ ברמב"ם שם ה"ה. רע"ב במשנה תמיד. ועוד. ולא כמו שמשמע מדברי המפרש, ראה באר שבע במשנה ד"ה והרובין. מל"מ שם ה"ו.

50 וראה רע"ב במשנה תמיד שם בפי' הא'. וכן פי' בכס"מ (שם ה"ה) ברמב"ם. אבל ראה משל"מ שם. ובפיהמ"ש להרמב"ם ריש תמיד.

51 ראה מה שתירץ במנ"ח שם דעיקר המצוה הוא על הב"ד עיי"ש. ועד"ז הוא בביאור הרי"פ ח"א מ"ע יג (קיד, ב). וראה אבנ"ז שם אות יא. ובמשכנות שם ח"א סי' קלג ואילך.